

DET MILITÆRE LÆSESELSKAB RENDSBORG

DANSKE LIVREGIMENT

EKSKURSION 2023

5. - 7. maj

Arkonas indtagelse af Valdemar d. Store og biskop Absalon 1169. Laurits Tuxen/Frederiksborgmuseet.

Fra Svantevit til Den kolde Krig

Rügen Stralsund

Indholdsfortegnelse

Forord

Velkommen til ekskursion 2023 (JEF)	3
---	---

Om Ekskursion 2023

Introduktion (OLF)	4
Ekskursionsbefaling med deltagerliste (NEM)	5
Plan for ekskursionens faglige indhold (OLF)	7

Første dag. Foredrag og information inden udrykning i felten

Danmark – Rügen og Stralsund i 900 år (OLF)	9
Korstog mod Venderne og erobringen af Rygen 1168 (CSJ)	10
DE ALLIEREDE HÆRE – Store Nordiske Krig – den danske, sachsiske og preussiske (JGA)	14
DEN SVENSKE HÆR – Store Nordiske Krig (JGA)	21
Landkrigen i Nordtyskland 1712 til 1715 (OH)	28
Flåder og søkrig 1712-15 (TSJ)	36
Erobringen af Stralsund 1809 (JGA)	38

Anden dag. foredrag i bussen undervejs

Krigen mod hansestæderne - Søslaget ved Dänholm 1429 (FWJ)	43
Ødelæggelsen af den svenske transportflåde 1712 (TSJ)	46
Landgang og slaget ved Stresow 1715 (OH)	49
Belejringen og erobringen af Stralsund i slutningen af 1715 (OH)	54

Tredje dag. Foredrag i bussen

Historien om Prora (OLF)	57
DDR under den kolde krig: Den militære vinkel (PHR)	58
NVA's angrebsplaner mod Danmark (JH)	61

Admiral Sehested og kampen om Binnenwasser 1715 (TSJ)	65
Søslaget i Jassmundbugten SØ Sassnitz 1715 (TSJ).	67
Træfningen mellem danske og preussiske flådestyrker i 1864 ved Rügen (FWJ)	68

Forkortelser

CSJ – Professor, dr.theol. Carsten Selch Jensen
FWJ – Overlæge Finn Wiberg-Jørgensen
JEF – Generalmajor Jens Erik Frandsen
JGA – Fhv. museumsleder, major Jesper Gram Andersen
JH - Generalmajor Jørgen Hjorth
NEM – Major Niels Eyde Madsen
OH - Advokat, cand.jur. Ole Hald
OLF – Fhv. museumsdirektør/oberstløjtnant Ole Louis Frantzen
PHR – Fhv. ambassaderåd, cand.phil, MA Peter Hertel Rasmussen
TSJ – Admiral Tim Sloth Jørgensen

Velkommen til Ekskursion 2023

DET MILITÆRE LÆSESELSKAB RENDBORG

FORMANDEN

Maj 2023

Kære ekskursionsdeltagere.

Læseselskabets ekskursion 2023 (EX23) omhandler i år Store Nordiske Krig 1700 – 1721. Det er Danmarks længste krig og er dog i almindelighed glemt i Danmark.

Det forsøger vi med EX 23 at rette op på for de deltagende medlemmer af læseselskabet. Som det fremgår af det detaljerede program, kan vi selvfølgelig ikke dække alle krigens forhold – vi koncentrerer os om begivenhederne omkring Stralsund og Rügen. I enkelte tilfælde vil vi dog bevæge os uden for Store Nordiske Krigs tidsramme. De forberedende foredrag hjemme på Kastellet af henholdsvis Peter Hertel Rasmussen og Niels Bjerregaard har på udmærket vis rammesat ekskursionen og jeg er sikker på, at de kommende indlæg vil være medvirkende til, at vi alle får meget større indsigt i Danmarks sidste forsøg på at generobre de provinser, der var gået tabt til Sverige og herigennem kan vi også trække tråde til vores EX 21, der jo omhandlede Skånske Krig 1675 – 1679.

Jeg er glad for, at så mange medlemmer har valgt at deltage på årets ekskursion. Jeg er sikker på, at vi alle vil få en god og udbytterig ekskursion og da ikke mindst, at også EX 23 kan være med til at styrke vores selskabelige og faglige sammenhold.

JENS ERIK FRANDBSEN

Introduktion

I de seneste år er der udgivet flere bøger om Store nordiske Krig 1700-1721. Ikke mindst Dan Andersens store to-bindes værk om krigen er værd at fremhæve. Krigen gjorde Rusland til en europæisk stormagt, der har præget Europas historie frem til vore dage, hvilket sætter vore dages krig i Ukraine i perspektiv.

Jeg har tidligere besøgt både Stralsund og Rügen og med egne øjne oplevet den smukke natur og spændende kulturhistorie, der også har mange danske vinkler. At tage på ekskursion hertil er en oplagt idé.

Danmarks deltagelse i Store nordiske Krig falder i to faser – først den korte krig i år 1700, dernæst den langvarige krig fra 1709-1720. Ekskursionen vil koncentrere sig om begivenhederne i 1715, hvor de danske våben – for en gangs skyld vil nogen sige – var sejrrige både på land og til søs. Især forekommer admiral Sehesteds operationer mod den svenske flåde mig at være nogle af de flotteste i dansk søkrigshistorie. Den danske hærs kamp under slaget ved Stresow er heller ikke så ringe endda. Oven i købet slog vi Karl 12. i hans sidste feltslag.

Ekskursionen vil imidlertid også beskæftige sig med andre sider af Danmarks århundreder gamle relationer til området. Enhver ældre dansker har sandsynligvis hørt om Valdemar den Store og biskop Absalons erobring af Arkona i 1168. Derfor skal vi naturligvis besøge dette mindeværdige sted. Andre begivenheder er også værd at trække frem af glemslens slør – kampe mod hansestæderne i senmiddelalderen, danske troppers erobring af Stralsund i 1809, det lille søslag i Jasmundbugten i 1864 og endelig vores konfliktfyldte forhold til Sovjetunionen, Polen og Østtyskland under den kolde krig.

Ekskursionsmappen er som altid en håndbog til fordybelse og absolut nødvendig at have ved hånden, for de fleste af ekskursionens små foredrag vil blive afholdt i bussen undervejs til de steder, vi skal besøge.

Mange læsebrødre har hjulpet med til at gøre ekskursionen til en forhåbentlig spændende tur. En varm tak skal lyde til alle bidragydere. En tak skal også lyde til læseselskabets mangeårige medlem, konsulent Niels Bjerregaard, som har været mig en god hjælper under planlægningen af ekskursionen.

Frederiksberg, april 2023

Ole Louis Frantzen

Fhv. museumsdirektør, oberstløjtnant af reserven

Ekskursionsbefaling

DET MILITÆRE LÆSELSKAB RENDSBORG

DANSKE LIVREGIMENT

26. april 2023

www.rendsborgselskabet.dk

Ekskursionsbefaling nr. 1a/2023

Zonetid: B dansk sommertid.

1. Situation

- Truslen mod danske interesser i området skønnes minimal.
- Som hidtil.

2. Opgave

Vi skal i tiden 5. til 7. maj 2023 foretage ekskursion til Stralsund og Rügen med det formål at besøge steder og gennemgå begivenheder i forbindelse med Store Nordiske Krig 1700-1721 samt andre krigshistoriske begivenheder i området.

3. Udførelse

a. Samlet plan:

5. maj: Individuelt fremmøde på Københavns hovedbanegård jf. nedenfor. Fælles videretransport med afgang kl. 08.47 med Öresundstog via Malmö Hyllie til Trelleborg. Herfra videre med FRS Baltic færge til Mukran/Sassnitz på Rügen og med bustransport videre til Stralsund. Indkvartering i enkeltværelser på Maakt Hotel & Apartement i Altstadt. Foredrag og information om det videre program. Rundtur med bus og til fods i Stralsund. Aftenen fri.

6. maj: Morgen buffet på hotellet. Busafgang med foredrag undervejs til Dranske ved nordvestkysten af Rügen, videre til Altenkirchen, og med transporttog til Kap Arkona. Frugal feltfrokost med efterfølgende indlæg på stedet og besøg i Marineführungsbunker Arkona. Retur med transporttog og bus via Weidendamm i Stralsund til hotel. "Fri manøvre" og efterfølgende "Store Middag" på restaurant.

7. maj: Efter morgenbuffet udrykning fra hotel og med bus og foredrag undervejs til Prora på østkysten af Rügen, frugal feltfrokost, besøg på NVA Museum og videre transport til Mukran/Sassnitz hvor den faglige del af ekskursionen slutter. Hjemrejse med færge til Trelleborg og videre med Pågatog via Malmö Hyllie til København H med planlagt ankomst 19.30, (Öresundståg 1119).

b. (1) Samtlige deltagere bidrager aktivt med spørgsmål, bemærkninger og uddybende kommentarer.

4. Faglig tjeneste

a. Sekretæren m.fl. afvikler feltfrokoster m.v., primært ved brug af lokale naturalier. Tilrettelægger "Store Middag" efter formandens direktiv og i samråd med rejsemarskallen.

b. Rejsemarskallen tilrettelægger, gennemfører og afregner transport og indkvartering.

c. Deltagerne fremmøder individuelt fredag **5. maj 2023, ikke senere end kl. 08.35, på Københavns**

Hovedbanegård i den store hal foran nedgangen til spor 6, hvor ekskursionsdeltagerne samles og billetter udleveres. Øresundståg 1036 mod Karlskrona afgår fra perronen 08:47.

d. Medbring (1) Billedlegitimation i form af pas *eller* kørekort (2) Det blå EU-sygesikringskort og (3) Det gule Sundhedskort.

e. Selskabet indkvarteres under ekskursionen på hotel i Stralsund i enkeltværelser som aftalt. Indkvarteringsliste er tilgået hotellet.

f. Påklædning: Casual og efter det ustadige primo-maj-vejrlig. Store middag dog i overensstemmelse med selskabets almindelige møde dresscode (Jakke og slips).

g. Ekskursionsmapper udleveres under udrejsen på færgen.

h. Efter hjemkomst modtages relevante, privatoptagne digitalfotos med tak af ekskursionsledelsen.

5. Signaltjeneste

a. Ekskursionschef: Jens Erik Frandsen, M: +45 2124 9884

b. Ekskursionsleder: Ole L. Frantzen, M: +45 2055 0110

c. Rejsemarskal: Niels Eyde Madsen, M: +45 4080 1416

d. Hotel: Maakt Hotel & Apartements, Tribseer Str. 22, D-18439 Stralsund, T: +49 3831 2833200

JENS ERIK FRANDSEN

Andersen, Peder Jon

Jørgensen, Tim Sloth

Biering, Arne

Larsen, Peder Ellegaard

Caravadossi, Cristina

Madsen, Niels Eyde

Christensen, Tommy P.

Madsen, Palle Redder

Dähnhardt, Andreas

Matthiessen, Søren A.

Dähnhardt, Rolf

Rasmussen, Peter Hertel

Flebbe, Erling

Schilling-Hansen, Jørgen

Flindt, Bo

Stangegård, Christian

Frandsen, Jens Erik

Vestberg, Birgitte

Frantzen, Ole Louis

Wiberg-Jørgensen, Finn

Galster, Birgitte Aarup

Würtzen, Hans

Galster, Kjeld

Gram-Andersen, Jesper

Hald, Ole

Jensen, Asbjørn

Jensen, Carsten Selch

Plan for ekskursionens faglige indhold

Ekskursion til Stralsund og Rügen 5.-7. maj 2023 Fra Svantevit til Den kolde Krig

Emne	Sted	Varighed	Ansvarlig
1. Dag			
Afrejse	København	0847	NEM
Transport til Stralsund via Trelleborg-Sassnitz		ca. 0900-1430	NEM
Ankomst/indkvartering	Maakt Hotel&Apartments	1430-1530	NEM
Velkomst		1530-1535	JEF
Foredrag:		1535-1735	OLF
Introduktion til ekskursionen		5 min.	OLF
Danmark – Rügen/Stralsund i 900 år		5 min.	OLF
Korstog mod venderne		15 min.	CSJ
De allierede hæere – den danske, sachsiske og preussiske		20 min.	JGA
Den svenske hær		15 min.	JGA
Pause		15 min.	NEM
Landkrigen i Nordtyskland 1712-15		15 min.	OH
Flåder og søkrig 1712-15		15 min.	TSJ
Erobringen af Stralsund 1809		15 min.	JGA
Pause/klargøring til bytur		1735-1800	OLF/NEM
Rundt i Stralsund i bus og til fods		1800-1900	OLF
Aftenen fri		1900	
2. Dag			
Morgenspisning		0800-0900	NEM
Pause/klargøring til udrykning		0900-0915	OLF/NEM
I felten med bus og til fods		0915-1645	OLF/NEM
Transport til Dranske ved nordvestkysten af Rügen		1 ½ time	OLF
Undervejs i bussen:			
Krigen mod hansestæderne/søslaget ved Dänholm 1429		10 min.	FWJ
Ved Dranske: Ødelæggelsen af den svenske transportflåde 1712		15 min.	TSJ
Transport fra Dranske til parkeringsplads ved Kap Arkona		1100-1200	OLF
Hvil/transport til selve Kap Arkona		1200-1230	OLF/NEM
Feltfrokost		1230-1330	NEM
Erobringen af Jaromars borg 1169		15 min.	CSJ
Omkring ved Kap Arkona		15 min.	OLF
Rundtur i Marineführungsbunker Arkona		1400-1500	OLF/NEM
Transport tilbage til parkeringsplads Kap Arkona		1500-1530	OLF
Transport til Stralsund (busparkeringsplads ved Weidendamm)		1530- 1630	OLF
Undervejs i bussen: Landgangen/slaget ved Stresow 1715			OH
Ved Weidendamm: Belejringen og erobringen af Stralsund		1630-1645	OH

Hvil/omklædning	1645-1800	NEM
Store middag	1900 -	NEM

3. Dag

Morgenspisning og rømning af værelse	0800-0900	NEM
Pause/klargøring til udrykning/hjemrejse	0900-0915	OLF/NEM
I felten	0915-1430	OLF/NEM
Transport til busparkeringsplads ved Prora	0915-1030	OLF
Ved Prora: Historien om Prora	1030-1100	OLF
Transport til NVA Museum Rügen	1100-1115	OLF
Danmark og Den kolde krig	1115-1215	PHR
DDR under den kolde krig (PHR)		
NVA's angrebsplaner mod Danmark (JH)		
Feltfrokost	1215-1315	FPS/NEM
Transport til gamle færgeleje i Sassnitz	1315-1345	OLF
Admiral Sehested og kampen om Binnenwasser 1715	10 min.	TSJ
Søslaget i Jassmundbugten SØ Sassnitz 1715	10 min.	TSJ
Pause	5 min.	NEM
Træfningen i 1864 samme sted mellem danske og preussiske flåder	10 min.	FWJ
Afslutning på ekskursionen	10 min.	OLF/JEF
Transport mv. til færgeleje Sassnitz	1430-1500	OLF
Hjemrejse til København via Trelleborg	1500-1930	NEM

Forkortelser

CSJ – Professor, dr.theol. Carsten Selch Jensen
 FPS – Forplejningssektionen
 FWJ – Overlæge Finn Wiberg-Jørgensen
 JEF – Generalmajor Jens Erik Frandsen
 JGA – Fhv. museumsleder, major Jesper Gram Andersen
 JH - Generalmajor Jørgen Hjorth
 NEM – Major Niels Eyde Madsen
 OH - Advokat, cand.jur. Ole Hald
 OLF – Fhv. museumsdirektør/oberstløjtnant Ole Louis Frantzen
 PHR – Fhv. ambassaderåd, cand.phil, MA Peter Hertel Rasmussen
 TSJ – Admiral Tim Sloth Jørgensen

Danmark – Rügen og Stralsund i 900 år

Efter afslutningen af Vikingetiden og opløsningen af Knud den Stores Nordsø - imperium vendte Danmark blikket mod øst, og i den forbindelse kom Rügen og Stralsund til at spille en stor rolle i dansk historie.

I starten af 1100 - tallet hærgede og plyndrede venderne – et vestslavisk folk – Østersøens kyster, herunder Lolland og Falster. Men billedet vendte, og som led i korstog mod hedningene omkring Østersøen angreb den danske konge i 1136 Rügen og tvang indbyggerne i Arkona, der også hed Jaromars borg, til at lade sig kristne. De vendte dog snart tilbage til deres gamle tro, efter kongen var rejst.

I 1168 kom Valdemar den Store tilbage og erobrede Rügen og Arkona. Med erobringen af Arkona og Svantevits helligdom – et kultsted for vendernes gud Svantevit – blev Rügen og Stralsund en del af et voksende dansk Østersø - imperium. Danmark havde imidlertid ikke i længden styrke til at opretholde sit nye storrige, og i 1325 kom Rügen under hertugdømmet Pommern. Samtidig var Danmark ofte i strid med de nordtyske hansestæder, som dominerede i Østersøen. I 1429 var det for alvor galt. Danmark havde indført Øresundstold, og det bragte Danmark og hansestæderne i krig med hinanden. Som led i krigen udrustedes en dansk flådestyrke, der angreb Stralsund. I strædet mellem Rügen og Stralsund led danskerne nederlag. I midten af strædet ligger øen Dänholm, hvor navnet den dag i dag minder om dette søslag.

Under 30-årskrigen blev Rügen besat og plyndret af både danske, svenske og tyske soldater. Efter afslutningen af 30-årskrigen i 1648 og frem til 1815 hørte området under Sverige, der flere gange mistede herredømmet over Rügen og Stralsund, bl.a. til danske styrker under Skånske krig og Store nordiske Krig. Under Napoleonskrigene kom Stralsund kortvarigt på danske hænder, idet danske og hollandske tropper erobrede byen i 1809 som led i nedkæmpelsen af oprør mod det franske herredømme over Tyskland og Østrig.

Ved freden i Kiel 1814 kom området for en stund til Danmark, som dog byttede det med Lauenburg, og Preussen overtog Rügen og Stralsund. Under de slesvigske krige blev Rügen og Stralsund udsat for blokade af danske flådestyrker, der, som led i krigen mod det tyske forbund, blokerede nordtyske havne. I 1864 kom det endog til et lille søslag mellem danske og preussiske flådestyrker sydøst for Rügen.

Efter Anden Verdenskrig blev området en del af DDR, der sammen med Sovjetunionen og Polen udgjorde en trussel mod Danmark under den kolde krig.

Korstog mod Venderne og erobringen af Rygen 1168

Korstogene blev med sikkerhed en konkret realitet i Østersøen i forbindelse med de omfattende og paveligt initierede prædikekampagner, der fulgte i kølvandet på Edessas fald i 1144. Men allerede før det tidspunkt tyder meget på, at nogle af de tidligere militære kampagner i Østersøen faktisk hentede inspiration i den tidlige kortogstogsbevægelse fra omkring 1100. Blandt de førende korstogsprædikanter var den paveligt udnævnte cistercienserabbed, Bernard af Clairvaux (1090-1153). I julen 1146 prædikede Bernhard for den tyske kong Konrad III (1138-1152) og rigets førende stormænd. Mange af de tilstedeværende svarede straks på pavens opfordring til at drage på korstog til Det Hellige Land. Nogle af de saksiske fyrster argumenterede imidlertid for, at de i stedet snarere burde kæmpe imod de hedenske vestslaviske folk, der i danske og tyske kilder almindeligvis omtales som 'vendere'. De boede tæt på de kristne lande og havde i århundreder udgjort en – hævdede stormændene –konstant trussel mod både sakserne og danskerne.

Venderne bestod af flere forskellige stammer og forbund, hvoraf polaberne længst mod vest var de vigtigste. En anden gruppe var Ranierne, hvoraf de fleste boede på Rygen/Rügen og derfor almindeligvis omtales som 'ryboere'. Ifølge Saxo var ryboerne danskernes primære fjender, mens tyskerne havde øjnene rettet mod polaberne. Længere mod øst boede pommeranere, der ligeledes omfattende en række mindre stammer og grupperinger, som havde skiftende alliancer med nabofolkene. Saxo nævnet altså tidligt i sin krønike venderne som magtfulde fjender, der ved flere lejligheder førte krig mod danskerne - især ryboerne omtales gennemgående som 'pirater' (*piratae*). Samtidig havde de ledende vendiske familier tætte dynastiske forbindelser til danskerne, stærke handelsforbindelser ligesom de også ofte indgik militære alliancer med danskerne. Både danskerne og venderne havde været udsat for et omfattende politisk og militært pres fra både frankere og tyskere i 9. og 10. århundrede. Kristne missionærer var kommet til begge disse folkeslag omkring samme tid og havde etableret de allerførste kirker. Et fælles oprør med Harald Blåtand (død ca. 987) og polaberfyrsten prins Mstivoj (død 995) i anden halvdel af det 10. århundrede resulterede imidlertid i, at danskerne og venderne herefter valgte forskellige veje. For vendernes vedkommende betød det, at de gennemgående afviste kristendommen, mens danskerne generelt holdt fast ved denne nye religion som et stærkt bolværk mod de tyske kejseres politiske og militære

aspirationer. Disse indledende oprør mod en fælles fjende kom derfor til at placere danskerne og venderne på hver deres side i et politisk, militært og religiøst magtspild hen over de næste århundreder. I første halvdel af det 12. århundrede førte det til egentlige korstog og erobringskrige fra dansk og tysk side imod venderne.

Bernard accepterede således saksernes argumenter og satte deres krige mod venderne ind i en specifik korstogssammenhæng. Han opfordrede derfor sakserne til at tage korset 'og fuldstændig tilintetgøre eller i det mindste omvende disse [hedenske] stammer'. Allerede et par generationer tidligere, i 1108, var der imidlertid tegn på, at man omkring Østersøen var blevet inspireret af Det første Korstog og erobringen af Jerusalem i 1099. Ærkebiskoppen af Magdeburg havde således på det tidpunkt planer om at sende et brev i omløb, hvori han opfordrede de kristne i de omkringliggende lande til at deltage i kampen mod hedningerne (dvs. venderne), ligesom deres kristne fæller havde deltaget i erobringen af Jerusalem. Ærkebiskoppen lovede også, at de, der fulgte denne opfordring til at kæmpe mod hedningerne, ville redde deres egen sjæl: 'Vi har så længe været presset til jorden af hedningernes mangfoldige vold og ugerninger, og vi råber på din barmhjertighed, så du kan komme os til hjælp og sammen med os løfte din moderkirke op fra støvet. ... Åh, saksere, frankere, folk fra Lothringen og sønner fra Flandern, I verdens mest hæderkronede mænd og herrer! Her kan I både redde jeres sjæle og, hvis I vil, erhverve fremragende jord at bo og bygge på'. Ærkebiskoppen tilføjede også, at den danske kong Niels (r. 1104-1134) og den tyske konge (og senere også kejser) Henrik 5. (1099-1125) allerede havde accepteret at støtte projektet. Om de her planer nogen sinde blev til noget ved vi ikke. Klart er det dog, at der i 1120'erne blev iværksat en række missionskampagner mod slaverne i Østpommern og senere iværksatte danskerne adskillige togter rettet mod Rygen – første gang i 1136, hvor den danske kong Erik Emune (1134-1137) efter sigende skulle have tvunget indbyggerne i Arkona til at konvertere til kristendommen og betale skat til den danske konge. De besejrede ryboere brød dog med det samme de indgåede aftaler og vendte tilbage til deres hedenske tro så snart danskerne havde forladt området. Dette gav naturligvis anledning til fornyede danske angreb, herunder den endelige erobring af Arkona i 1168 af kong Valdemar I. (1157-82) og hans fosterbror, ærkebiskop Absalon (biskop, 1152-1198, ærkebiskop, 1178-1201) som beskrevet så levende af Saxo. På trods af danskernes ødelæggelse af denne centrale hedenske helligdom ophørte kampene mellem slaverne og danskerne dog ikke umiddelbart. Det skete først da kong Knud VI (1182-1202) endelig tvang hertug Bogusław I af Pommern (1156-1187) til at underkaste sig et dansk overherredømme i 1185. En generation senere kæmpede

de slaviske vendere så på dansk side i de korstog man nu førte mod hedningerne i Estland – fx var der ifølge kilderne et vendisk kontingent til stede under det berørte slag ved Lyndanise i 1219, hvor de ser ud til at have reddet kong Valdemar Sejr (1202-1241) og hans korsfarere fra et svidende nederlag.

Jaromarsburg, Rügen

A short History
 Situated on Cape Arkona on the island of Rügen in modern North East Germany, the Jaromarsburg (named after Jaromar I) was the spiritual centre of the Rani, a West Slavic tribe living on the Baltic Sea coast in the early middle ages. The Rani relied not only on fishing and agriculture but built a warlike kingdom by raiding the coasts of the Southern Baltic Sea much like the Danes did in the West.

The wooden castle housed a cult site dedicated to their main god Svantovit which became the main West Slavic holy site after the destruction of Rethra in 1068 until the castle fell to the Danish king Valdemar I, and his Pomeranian allies for a second and last time in 1168 and was destroyed.

The lords of the Rani, Jaromar I and his brother then capitulated and converted to Christianity, keeping their lands but swearing fealty to the Danish king as lords of the new Principality of Rügen.

The Slavic Rite on Cape Arkona
 The temple of Svantovit contained a large-than-life statue (4m) of the worshipped god made of oak. The god had four heads, two of them facing forward, two back. He held a metallic drinking horn in his right hand which was filled with mead once a year to predict the quality of the harvest based on what remained in the horn.

The inner temple was so holy that even a priest had to hold his breath when entering to offer tribute of wine and honeybread. On the outside however, only priests were entitled to ride a special grey horse used to predict fortune in war. This and the need to maintain a temple guard of 300 men let horse breeders near the castle prosper.

The Arkona oracles services must have been much sought-after by Slavs and non-Slavs alike, as indicated by discoveries of weapons and other valuables of diverse origin.

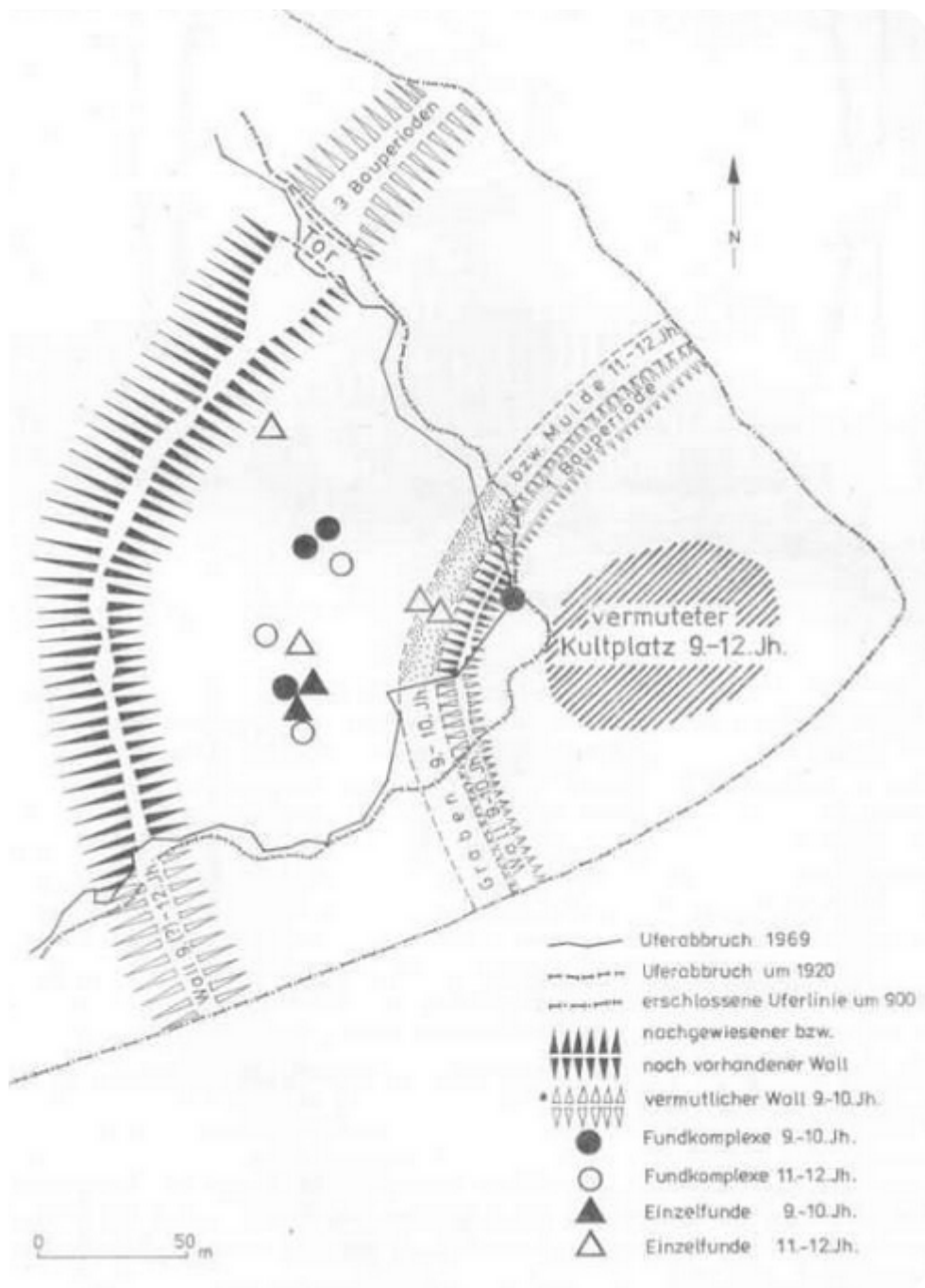
When the Danes conquered the settlement, the statue of Svantovit was hacked in pieces and burned. The first Christian church on Rügen was erected on the area of the old temple.

Aerial View of Cape Arkona today
 By Klugehacker - Own Work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:R%C3%BCgen-19200319>

Svantvit statue
 From: Heigel, Schmidt, Götz, Müller, and Bräuche von der Insel Rügen, Hirtzel Verlag Rostock 2002

Drawing by Wolfgang Braun via burgrekonstruktion.de

Kystlinjen ved Arkona har ændret sig ganske betydeligt fra det 12. århundrede og frem til i dag. Det er således kun en mindre del af den ydre voldring der i dag endnu er bevaret, mens resten af det store anlæg, herunder den hedenske helligdom, er forsvundet i havet.

DE ALLIEREDE HÆRE:

DANMARK-NORGE og HERTUGDØMMERNE, SACHSEN(-POLEN) samt BRANDENBURG-PREUSSEN

DANMARK-NORGE og Kongens hertugdømmer

POLITISK OG MILITÆR LEDELSE

Kong Frederik IV (1671-1699-1730)

- Gehejmeråd v. Eickstedt – **Overkrigssekretær**
- General Carl Rudolph., hertug af Württemberg-Neustadt* (tidl. ”CH/DANCON” – rådgiver m.m.)
- GN Jobst Scholten – ”**overgeneral**” (Erfa Skånske Krig)
- General F.J. Dewitz* (senere **Generalguvernør** Ny Forpommeren og Rügen)
- 3 generalløjtnanter, 12 generalmajorer (*m.v.)
- Oberst H.H. Scheel – **generalkvartermester** (Erfa Irland/Flandern – slutstilling Kommandant i Kuppet, København)
- 3 deputerede ved **Generalkommissariatet i Felten**
- Generalvognmester, Feltprovst, Generalauditør, Stabsmedikus, Generalstabskirurg og Feltapoteker

*Erfa Spanske Arvefølgekrig 1701-1713

Den totale styrke for den danske hær inklusive hertugdømmerne bestod af 8 hvervede fodfolksregimenter (à 2 bataljoner à 6 kompagnier), 3 garnisonskompagnier, 8 landmilitarsregimenter, 6 hvervede rytterregimenter og et dragonregiment, 2 landdragonregimenter, Danske og Holstenske Artilleri samt Fortifikationsetaterne, m.m. Den hvervede hær talte 16.700 mand og Landmilitarsen 19.400 mand, i alt ca. 46.000 mand. Hertil kom Den Norske Hær på ca. 18.000 mand samt korpserne i international tjeneste: engelsk-nederlandsk (Spanske Arvefølgekrig) - 10.700 mand og den tyske kejser - 5.500 mand. Summa Summarum: Ca. 80.000 soldater (sic!). Hertil kom De dansk-norske flåde med ca. 13.000 søfolk.¹ Landmilitarsregimenterne, der blev oprettet for at erstatte enhederne afgivet til internationale operationer, nåede i løbet af krigen samme professionelle niveau som de hvervede enheder.

¹ Jens Johansen: ”Den Store Nordiske Krig – Sønderjyllands befrielse” (Generalstaben 1935), p.46ff

Felthærens normalopstilling var i to træfninger med infanteri i centrum og kavaleri på fløjene med regimentsartilleriet i mellemrummet mellem bataljonerne og feltartilleriet positioneret. Udover feltslag omfattede operationerne fæstningskrig, marcher og landgang fra søen. Infanteriet var udrustet med flintemusketter og spuns-/døllebajonet samt granatkastere og blev opstillet i bataljoner på 4 geledder;² pikerne udgik efter bajonettens indførelse, men blev genindført efter svensk forbillede. Grenaderkompagnierne blev afgivet til Grenaderkorpset (1701-1763), idet der fortsat var 10 grenaderer pr. kompagni. Udover linjeformationen benyttedes karré mod kavaleriangreb. Kavaleriet anvendte karabiner, pistoler og pallasker opstillet i eskadroner på 3 geledder. Ingeniører var tilknyttet Artilleriet; endvidere havde hæren et stort træn, sanitetstroppe m.m.

REORGANISERING EFTER SLAGET VED GADEBUSCH 1712

Den danske felthær samlet i BSO GRANDE³ i august 1711 med henblik på angrebet på Sveriges tyske provinser var på ca. 30.000 mand fordelt på 17.400 mand fodfolk (26 bataljoner), 10.500 ryttere (11 regimenter), 1.200 artillerister samt generalstab m.v. på 1.000 mand. Efter Slaget ved Gadebusch 1712 blev der iværksat en energisk indsats for at bringe hæren på fode, samt at tilintetgøre den svenske hær under feltmarskal Stenbock. Begge dele lykkedes, tilligemed at man gjorde sig til herre over Gottorpernes faste punkter.⁴

En værdifuld tilvækst til hæren var hjemkomsten af kontingentet i internationale operationer 1713-1714 fra Den Spanske Arvefølgekrig, som den danske styrke havde deltaget i siden 1701. Hertil kom overførsel af personel fra Landmilitzen og tre norske regimenter samt hvervning af svenske krigsfanger og almindelig hvervning i tyske lande, suppleret ved frigivelse af krigsfangerne fra Slaget ved Gadebusch.

Den danske Hærs samlede styrke blev bragt op til ca. 41.000 mand, hvoraf ca. 20.000 var danske, norske eller skåninger og ca. 18.000 ”tyske” (inklusive mandskab fra hertugdømmerne uanset sprog) samt 1.000 svenske; resten af andre nationaliteter. Af officererne var omtrent halvdelen danske og resten af andre nationaliteter. Kommandosproget var tysk uanset nationalitet (jf. den lærde stands sprog: latin).

Samtidig med reorganiseringen blev hærens bevæbning og udrustning bragt i orden. Bøssevagere og skæftere var travle, og fodfolket fik patronkarrer, hurtigt skydende regimentskanoner efter svensk system blev indført og ammunition tilvejebragt; forsyningen med heste var rigelig og tilfredsstillende.

DEN DANSKE FELTHÆR VED STRALSUND OG WISMAR 1715

² Eksercerreglement for Infanteriet 1704

³ Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig (2021), bd.2, p. 51ff

⁴ Jens Johansen: ”Den Store Nordiske Krig – Sønderjyllands befrielse” (Generalstaben 1935), 195f

I vinteren 1714/1715 blevet den danske felthær samlet i Holsten. ”Det var ikke uden stolthed, at kong Frederik 4. den 21. juni brød op med sine fortrinlige vel udrustede tropper, over hvis gode holdning og ypperlige udseende, der lød lovord, overalt hvor de kom.” Målet var Stralsund, men på vejen efterlod man et mindre korps på ca. 5.000 mand, der sammen med 3.000 mand preussiske tropper skulle indeslutte Wismar. Den 8. juli overskred hæren Pommerns grænse.⁵

Rytteriet var opstillet af Livgarden til Hest, Livregimentet til Hest, 7 rytterregimenter, 4 Kyrasserregimenter og 2 Dragonregimenter. Fodfolkets 15 regimenter var. Livgarden til Fods, Grenaderkorpset, Dronningens, Prins Christians og Prins Carls livregimenter samt Jyske, Fynske og Oldenborgske regimenter, hvortil kom Scholtens, Arnoldts, Krag og Staffeldts regimenter samt Callenbergs, Norske hvervede og 2. Tronhejske Regiment. Holstenske Artilleri under generalmajor Martin Jacob Wilster (1655-1716) var på 300 mand samt 120 til regimentskanoner med 60 kanoner og 34 morterer. Ved Stralsund var indsat 39 kanoner og 4 haubitser. Fortifikationens stab bestod af 23 officer og konduktører. Totalstyrken før afgivelsen til Wismar var således:

	REG	ESK/KMP	HVD TOTAL
RYTTERI (REG = 4 x ESK)	15	58	9.200
FODFOLK (REG = 2 x BTN)	15	30	18.950
FORTIFIKATION			23
STAB M.V.			
SUM ca.	30	88	30.000

Fra ovenstående afgik som nævnt 4 regimenter rytteri og 2 regimenter fodfolk til belejringen af Wismar.

Med hensyn til forplejning blev brød blev leveret af private entreprenører, der betegnedes om brødjøder eller meljøder; forsyningen var af størrelsesordenen 38.000 portioner (forplejningsstyrken) i 184 dage. Soldaterne var herudover henvist til selv at købe øvrig forplejning, øl og tobak. Øl blev leveret af lande, der passeredes under gennemmarch, dvs. Gottorp og Lauenburg samt Mecklenburg-Schwerin. Øl rationen var ½ liter pr. mand pr. dag.

DEN NORSKE HÆR

Om end den norske hær i sagens natur var indsat på eget territorium, bør det nævnes, at under ”Elleveårskrigen” 1709-1720 blev den norske hær svækket

⁵ Jens Johansen p.202f

ved afgivelse af 5.000 mand af de bedste tropper (tre regiment) til Danmark. Der var imidlertid bred opslutning i befolkningen med erindring om Gyldenløvefejden under Skånske Krig. Eksempelvis gav borgerne i Oslo et lån på 40.000 rigsdaler til rigets forsvar, og fire borgere i Bragernes påtog sig at forsyne en del af hæren med proviant. Under Karl 12.s angreb i 1718 rådede Norges Hær Søndenfjelds over 15.000 mand plus besætninger i fæstninger.⁶ Hertil kom søfolk i den dansk-norske flåde.

BRANDENBURG-PREUSSEN

Den store kurfyrste, Friederich Wilhelm (1640-1688) udviklede den brandenburgske hær til en stående hær på grundlag af hvervning, for en stor del i indlandet. Desuden skabte han en reserve af aftakkede soldater. Hertil kom foranstaltninger til at oprette en landmilit. Oprindeligt antog kurfyrsten sine officerer alle vegne fra, men efterhånden etableredes brandenburgske ridderakademier, kadetkompagnier og en regimentskadetinstitution, og kun unge adelsmænd kunne optages som officersaspiranter. Kurfyrsten (fra 1701 Kongen) approberede alle udnævnelser. Omkring 1700 bestod hæren omtrent af 6 gardebataljoner, 30 infanteribataljoner, 32 eskadroner ryttere, 8 eskadroner dragoner og 20 garnisonskompagnier, i alt 29.400 mand, hvortil kom et ikke taktisk organiseret artilleri. Under efterfølgeren, kurfyrst Friederich 3. af Brandenburg (1657-1688-1713) /kong Friederich 1. af Preussen (1701-1713) reorganiseredes regimenterne, og artilleriet blev inddelt i 9 kompagnier. Infanteriet var bevæbnet med flintlåsgevær og bajonet. Rytterne havde pallaske, karabin og pistoler, mens artilleriets skyts bestod af kalibre mellem 3 og 24 pd samt 50 pds morterer til feltbrug. Hæren var velindøvet i opstillingen på 4 geledder i fodfolket med vægt på ildsdisciplin og bajonetangreb. Rytteriet opstilledes i 2 geledder, idet 3. geled anvendtes til flankangreb og forfølgning. Brandenburgs hær havde krigserfaring fra kampe mod svenskerne 1658-1660 og 1675-1679, franskmændene 1688-1697 samt 1691-1699 mod osmannerne. Hæren var antagelig den bedste i Tyskland og udmærkede sig ved sin stabilitet og nationale præg.⁷

STRALSUND 1715

Brandenburg/Preussens hær overskred fra øst Pommerns grænse samtidig med at den danske passerede grænsen fra vest. Den 14. juli 1715 forenedes de to hære foran Stralsund, og kongerne Frederik 4. og Frederik Wilhelm, holdt gensidig revy over hinandens tropper. Det brandenburgske troppebidrag kan opsummeres således:

- **Kong Friederich Wilhelm I** (1688-1713-1740) – ”Grenaderkongen” - Far til Frederik den Store

⁶ Bjørn Christophersen: Forsvarets plass i norsk historie (Forsvarets Krigshistoriske Afdeling (Oslo 1976)

⁷ Generalstaben, bd.1, p.179ff

- **General**, fyrst **Leopold af Anhalt-Dessau** (1676-1693-1747). *Der Alte Dessau* – MARCH! Senere Preussisk feltmarskal.
- **Generalitet**, i alt 17: 3 generaler, 4 generalløjtnanter & 10 generalmajorer
- **Rytteri**: 1 grenaderregiment, 5 kyrasserregimenter, 3 dragonregimenter, à 2-4 eskadroner, i alt 26 eskadroner
- **Fodfolk**: 17 regimenter á 1-2 bataljoner, i alt 28 bataljoner
- **Artilleri**: 28 kanoner og 2 haubitser
- **Brotræn**: 20 pontoner.⁸

Kurfyrstendømmet SACHSEN

Kurfyrst Johan Georg 3. (1647-1680-1691) etablerede i 1682 en stående organiseret hær baseret på hvervning i ind- og udland. Desuden eksisterede et landeværn af ringe militær værdi. Fra 1687 blev alle officerer udnævnt af kurfyrsten, og der blev i 1692 oprettet et kadetkorps for unge adelsmænd, der ønskede at indtræde i hæren. Organisationen inden for regimenterne blev ofte forandret i de følgende år, og et Gehejmeskrigskollegium varetog administrationen. Kurfyrsten var hærens øverstkommanderende og under ham sorterede generalfeltmarskallen.

Omkring 1700 bestod den kursachsiske hær af 30.000 mand fordelt på 6.000 mand rytteri, 23.000 mand fodfolk og 1.000 artillerister. Hæren var fortsat hvervet i ind- og udland. Fodfolket var bevæbnet med flintlåsgeværer med bajonet, rytteriet førte sabel, pistol og karabin, mens dragonerne havde afkortede bajonetgeværer.⁹ I 1715 blev belejringsstyrken ved Stralsund forstærket med et lille sachsisk kontingent, således:

- Kurfyrste Friederich August I af Sachsen (1670-1694-1733) = August II Mocny (den Stærke), konge af Polen, storfyrste af Litauen 1697-1733.
- Generalfeltmarskal og kabinetsminister Jakob Heinrich v. Flemming (1667-1728) – Hårdt såret i krigen, derefter 1703 gesandt i København. 1711 generalfeltmarskal, 1712 ledende statsmand i Sachsen-Polen.
- General, rigsgreve August Christoph v. Wackerbath (1662-1734). Erfaring fra Den Spanske Arvefølgekrig. Feltmarskal i 1728.
- Generalitet: 2 generaler, 2 generalløjtnanter og 3 generalmajorer, i alt 7.
- Rytteri: 1 kyrasserregiment, 2 rytterregimenter, 2 dragonregimenter, à 2-3 eskadroner, i alt 13 eskadroner.
- Fodfolk: 6 regimenter á 1 bataljon, i alt 6 bataljoner.

⁸ Generalstaben, bd.7, p. 611ff

⁹ Generalstaben, bd.1, p. 182ff

- Artilleri: 8 kanoner.¹⁰

ALLIEREDE HÆRE FORAN STRALSUND

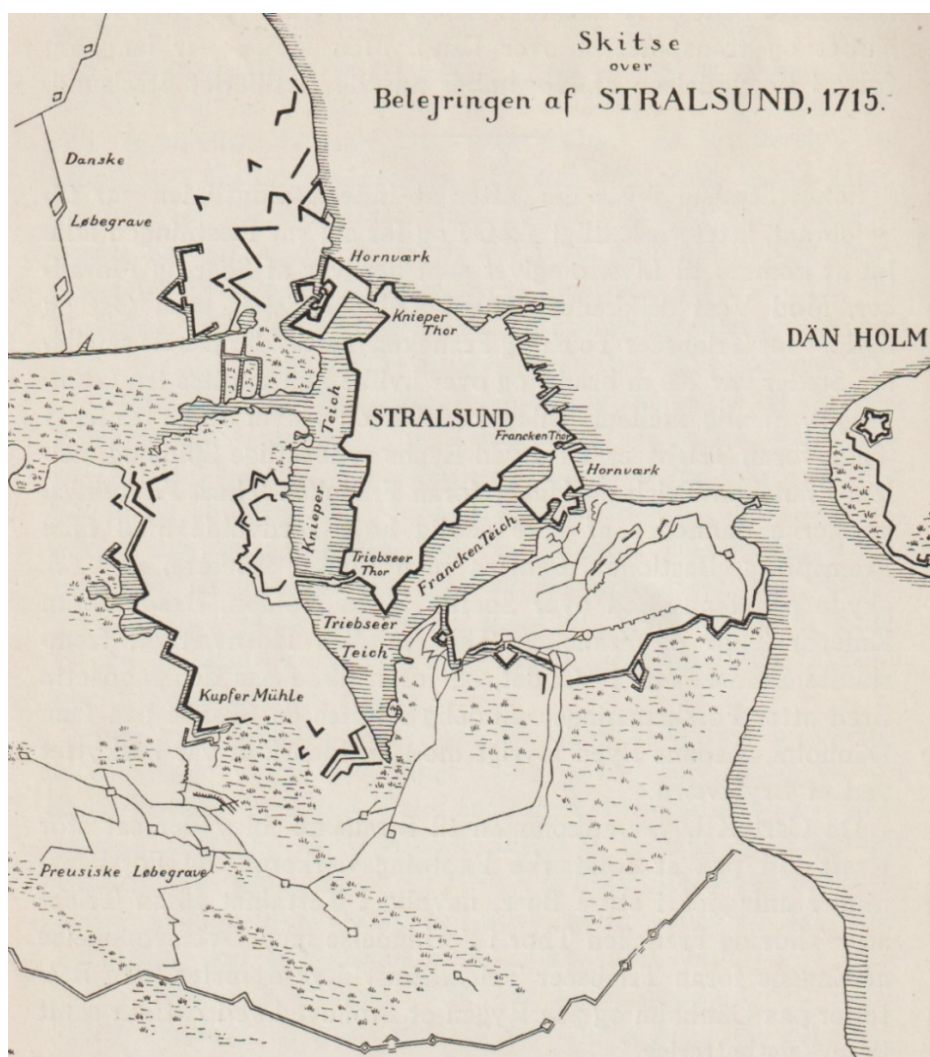
Ved den første belejring af Stralsund udgjorde den allierede styrke den 7. september 1711 40.000 mand fordelt på Danmark 20.000, Sachsen 14.000 og Rusland 6.000. I 1715 var styrken endnu større, og den danske hær endnu mere dominerende¹¹:

NATION	RYT & DRG ESK	FODFOL BTN	ARTILLERI PJECER	GENERALER ¹²	I ALT CA.
DANMARK	58	30	43	18	30.000
SACHSEN	13	6	8	7	
BRBURG- PREUSSEN	26	28	30	17	
I ALT	97	64	81	42	50.000
<i>DK%</i>	<i>60</i>	<i>47</i>	<i>53</i>	<i>49</i>	<i>60</i>

¹⁰ Generalstaben, bd.7, p. 62f

¹¹ S sammensat og beregnet af JGA

¹² Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig (2021), bd.2, p. 319 om Frederik 4.s hær "Det var en talrig og godt udstyret hær på omkring 20.000 infanterister og 10.000 kavalerister samt en ustyrlig mængde generaler." Den ærgerlige, arrogante bemærkning om generalerne afslører forfatteren og hans uvidenhed om datidens militære organisation – for ikke at sige nutidens. (V. Fløj + Centrum + H. Fløj) x 2 = 8 X GN + OGN & NK = 10. Hertil ART m.v. og Kongens stab samt reserve (generaler faldt eller såredes hyppigt). Jf. i øvrigt Slaget ved Isted 1850: General t.r. de Meza overtager 2. Division efter divisionsgeneral Schleppegrells fald. Understøttes af beregning for nutidens BDE, DIV, KORPS & ARMÉ.

Skitse over belejringens af Stralsund 1715.¹³ Befæstningens indre linje bag de brede vandhindringer (damme) bestod af et antal bastioner forbundet med voldstrækninger af murværk samt hornværker foran portene Knieper Thor mod nord og Francken Thor mod sydøst. Udbedringen af fæstningen omfattede tillige et værk med en bastion foran Triebseer Thor mod syd. Hertil kom en fremskudt linje til hele landsiden bestående af nye værker: Kniper neue Werke, Triebseer Thor neue Werke og Francken Retrenchement. Udover sikring til havnesiden var der bl.a. anlagt en skanse og batterier på øen Dänholm. Den svenske kvartermesterløjtnant (OL) Axel v. Löwen stod for moderniseringen 1714-1715. På skitsen ses dele af den allierede kontravallationslinje, der omfattede hele landsiden, samt approachlinjer ind mod fæstningen. Den danske hær indesluttede fra nordvest mod Knieper Thor, den preussiske fra vest og syd mod Triebseer Thor og det saksiske korps fra sydøst mod Francken Thor. Belejningsartilleriets tyngde var rettet mod værkerne ved Kupfermühle og Francken Thor. Karl 12. blev såret i terrænet mellem Kupfermühle og Triebseer Thor, hvor Kongens teltlejr var etableret.

JGA 2023

¹³ Johansen-1935, p.216 sammenlignet med Generalstabsværket, bind VII, plan 3 (detaljeret) og Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig, bd.2, p. 340 Militærkort i farver

DEN SVENSK HÆR – Store Nordiske Krig

Karl 12.

Carl Gustaf Dücker

Axel v. Löwen

HÆRENS SEJRE OG NEDERLAG

De svenske styrker under Karl 12. slog indledningsvis Danmark, Rusland og Sachsen-Polen, men led nederlag til Rusland i slaget ved Poltava i 1709. Herefter styrede Karl sine territorier i fem år fra sit osmanniske eksil, og Sverige mistede næsten alle baltiske, finske og tyske besiddelser - kun den danske invasion af Skåne blev neutraliseret. Efter tilbagekomsten ultimo 1714 iværksatte Kongen et angreb mod Norge, men blev dræbt af et skud foran fæstningen Frederikssten den 11. november 1718, hvilket resulterede i afslutning af: Krigen, det svenske østersøvælde og den svenske enevælde. Den foretrukne svenske version er, at kongen døde for en norsk kugle, men konspirationsteorier om snigmord gør sig også gældende. Karl 12. er ikke glemt.¹⁴

POLITISK OG MILITÆR LEDELSE

¹⁴ ”I Sverige har Karl 12. gennem tiderne været et forbillede for skiftende kredse. I 1700-t. for revanchisterne i hattepartiet (se Hattarna), omkring 1900 for det nationale højre, senest for nynazister. Andre har fordømt de enorme ofre ved hans kompromisløse krigspolitik og peget på, at det måske var den, der førte til det svenske stormagtsvældes undergang.” Gunnar E. Lind – Den Store Danske (2020)

Kong Karl 12. (1682-1697-1718) var den øverste suveræne krigsherre, der styrede hærens og flådens opbygning og aktiviteter. I ledelsen indgik forskellige led:

Armé i felten: Generalløjtnant & generalmajor du Jour, generaladjutanter for infanteriet og kavaleriet (OL). Samtlige generaler havde endvidere 2-4 adjutanter og 6-24 ordonnanser. **Generalguvernører og guvernører** i rigets ny erhvervede provinser var generaler og havde ved siden af deres administrative funktioner kommandoen over de i provinsen garnisonerede tropper. **Krigskollegiet** bestående af rigsråder med militær fortid og generaler; synes at have mindre betydning, da Kongen lod sine ordrer i militære anliggender ligesom civile ekspedere gennem **Kancelliet**. Det Svenske **Militiæ-Kontor** og det Finske Militiæ-Kontor varetog den inddelte armés kontrol- og regnskabsvæsen.¹⁵

Et par ledende officerer skal her nævnes: **Magnus Stenbock (1665-1717)** blev generalguvernør i Skåne i 1707, og førte en svensk hær til sejr i 1710 ved Helsingborg og i 1712 ved Gadebusch, og blev i 1713 udnævnt til feltmarskal. Samme år blev Stenbock med det svenske korps i Nordtyskland indesluttet i fæstningen Tønning og måtte kapitulere den 5. maj. Stenbock blev krigsfange, intrigerede, og blev i 1714 sat i arrest på Kastellet, hvor han døde i 1717. **Carl Gustaf Dücker (Dücher) (1663-1732)** deltog i slagene ved Narva, Poltava, Helsingborg og Gadebusch (hårdt såret). 1713-1715 kommandant i Stralsund (krigsfange), deltog i invasionen af Norge 1718, feltmarskal og chef for den svenske hær 1719. **Axel v. Löwen (1686-1773)** blev efter udlandstjeneste kvartermesterløjtnant (oberstløjtnant) for de tyske besiddelser og undslap som krigsfange efter Stades kapitulation. Stod siden for moderniseringen af befæstningen af Wismar og Stralsund. 1719 generalmajor og chef for Sveriges Fortifikation.

DEN SVENSKES HÆRS BASIS ORGANISATION OG DISLOCERING

Udover rækken af krigerkonger var Sverige også præget af en krigeradel, der leverede generaler og øvrige officerer. Den stående hær var i Sverige oprettet allerede omkring 1600. Ved *roteringen* var landet inddelt i *roter* (lægder), hvor en samling bøndergårde skulle hverve, underholde og mundere en soldat. Tilsvarende leverede *rustholdet* rytteriet. Hertil kom en form for landeværn. *Den inddelte Armé* var således spredt i kantonnement, idet befalingsmænd, heste, våben og anden udrustning var permanent til stede, hvorved en mobilisering kunne iværksættes omgående. Imidlertid var de store afstande og ringe samfærdselsmidler en stærkt forsinkende tidsfaktor ved sammendragning af troppeenhederne. Derfor fandtes også en *hvervet hær* til dækning af opmarchen, sikring af kyst- og grænsebefæstninger samt til at fungere som livvagt for Kongehuset og garnison i hovedstaden. I fredstid var den hvervede hær

¹⁵ Generalstaben: Store Nordiske Krigs Historie, bd.1, p.173ff

omtrent halvt så stor som den inddelte hær. De regimenter, der garnisoneredes i tyske og baltiske provinser, blev rekrutteret ved udenlandsk hvervning. De indenlandske regimenter skulle derimod hverves blandt Sveriges egne indbyggere. Omkring 1700 havde den svenske hær således et langt mere nationalt præg sammenlignet med andre hære, herunder den danske.¹⁶ Rigets indbyggertal er anslået til 2½ million; hæren udgjorde med sin totale styrke på ca. 60.000 mand således ca. 2½% af befolkningen. Hertil kom Flådens ca. 10.000 søfolk. Væsentligt var også Sveriges egen rustningsindustri og mineraler. Styrkerne var geografisk fordelt således:

OMRÅDE	ART	RYT&DRG INDELDT	RYT&DRG HVERVET	FODFOLK INDELDT	FODFOLK HVERVET
GL. SVERIGE		4.900	160	16.800	1.900
TIDL. DA-NO & GÖTEBORG		3.300			3.100
JEMTELAND		100		1.000	
FINLAND		3.650		7.200	
ØSTERSØ- PROVINSERNE		1.400			4.800
POMMERN		600	600		3.600
WISMAR					2.400
BREMEN- VERDEN		140	600		1.800
I ALT ca.	3.000	14.090	1.360	25.000	17.600

SUM ca.	ART	RYTTERI & DRAGONER	FODFOLK
61.000	3.000	15.450	42.600

Udover rytter-, dragon- og fodfolksregimenterne indgik Adelsfanen (400), Kongelig Majestæts Drabanter (160) og Garden i Stockholm (1.900) i ”Gamle Svenske Landskaber”. Adelsfanen indgik tillige i Finland (150), Østersøprovinserne (600), Pommern (600) og Bremen (140).¹⁷ Regimenterne var organiseret således:

FODFOLKS REG	12 X KMP	1.200 MD	8 X KMP (FRED)
RYTTER REG - INDELDT	8 X KMP	800-1.000 HESTE	
RYTTER REG - HVERVET	8 X KMP	600 HESTE	

¹⁶ Generalstaben: Store Nordiske Krigs Historie, bd.1, p.167ff

¹⁷ Generalstaben: Store Nordiske Krigs Historie, bd.1, p.176

DRAGON REG	8 X KMP	500 HESTE	
------------	---------	--------------	--

Originale eksemplarer af den svenske hæruniform M/1702¹⁸

BEVÆBNING

FODFOLKET: Flintlåsgevær M/1692 (grundbeholdning 24 patroner pr. mand) og efterhånden bajonet samt piker i forholdet 2:1, idet Karl 12. bibeholdt piken under hele krigen. I løbet af krigen måtte også forældede våben tages i brug.

RYTTERIET: Sabel, karabin og pistol. Flintlåse blev senere indført.

DRAGONERNE: Fik efterhånden afkortede bajonetgeværer.

TAKTIK

FODFOLKSREG opdelt taktisk i 2 bataljoner. Normalopstilling på 6 geledder med mellemrum mellem roderne, således at der kunne opmarcheres på 3 geledder til ildafgivelse. Pikenererne blev opstillet i midten og musketererne på fløjene.

RYTTERIET opdelt taktisk i 2-4 eskadroner og blev opstillet på 3 geledder.

ARTILLERIET

Det svenske artilleri var underlagt en for hær og flåde fælles **generalfelttøjmaster**. Våbenfabrikker, kanonstøberier og krudtværker samt malm fandtes i selve Sverige.

¹⁸ Armémuseet, Stockholm

Artilleriet bestod af hvervet mandskab samlet i et regiment med en styrke på 3.000 mand. Regimentet var hovedsageligt fordelt på fæstningerne. Der var udskilt en **feltartilleri-stat**, der var inddelt i kompagnier og garnisoneret i STOCKHOLM og JÖNKÖPING. Der kunne suppleres med officerer og mandskab fra fæstningerne. **Feltartilleriet** bestod af 3 pds (7,7/7,5 cm) regimentskanoner – tildelt infanteriregimenterne samt 6 pds (9,6/9 cm) og 12 pds (12,2 /12cm) kanoner og 12 pds haubitser. **Det bevægelige positionsskyts** bestod af 18 pds (14,1 cm) og 24 pds (15,5/15 cm) kanoner, 16 pds og 24 pds haubitser samt 20 pds og 40 pds morterer.¹⁹

FORTIFIKATIONEN

Den svenske Fortifikation bestod af en generalkvartermester som chef og en stab af ingeniørofficerer og konduktører m.v., men havde intet mandskab.

STØRRELSESORDENEN AF VISSE SVENSKER HÆRSTYRKER²⁰

Poltava 1709 – I selve slaget udgjorde den svenske kampstyrke **ca. 15.000 mand** fordelt på 8.000 mand fodfolk og ca. 7.000 ryttere over for en russisk hær, der var mindst tre gange større med et stort artilleri.²¹ De svenske tab var katastrofale; i selve slaget mistede man 9.700 mand fordelt på 6.900 døde og 2.800 tilfangetagne, hvortil kom de sårede og dødsårede. Resterne opsamlet med trosset i den svenske lejr kapitulerede ved Perevolotja. Karl 12. undslap med et følge på ca. 1.300 mand.²²

Gadebusch 1712 - General Magnus Stenbock med rytteri 7.800 og fodfolk 6.000 (inkl. Pikénerer), i alt **ca. 14.000 mand**. Hertil artilleri med 30 kanoner og haubitser under Oberstløjtnant Cronstedt.²³ Carl Cronstedt (1672-1750) generalmajor 1715.

Tønning 1713 - Feltmarskal Magnus Stenbock overgav sig med **12-13.000 mand**. Byttet af faner og våben blev fordelt mellem de allierede. Danmark fik således 16 estandarter, 18 faner og 4 paukefaner samt 7 kanoner, en mængde geværer, etc.

Stralsund 1715 - I løbet af vinteren 1714/1715 blev den svenske styrke i Stralsund forøget fra 10.000 til godt **12.000 mand**. Karl 12. rådede således over

¹⁹ Konverteringen til cm er efter svenske opgivelser med af/nedrundning til senere kendte kalibre. En omregning fra danske tommer i" Håndbog for Artilleriet" (1886) afviger en del. Beregning via kugleformel kombineret med massefylde for støbejern er undladt.

²⁰ Styrketal i historiske gengivelser er ikke altid entydige, der kan være tale om normeret styrke, reel styrke, forplejningsstyrke, kombattanter/nonkombattanter, osv. – hvortil kommer sløring over for fjenden og økonomisk vinding - jfr. også pålideligheden af tabstal

²¹ Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig (2021), bd.1, p.402

²² Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig (2021), bd.1, p.411

²³ Jens Johansen: Den store nordiske Krig – Sønderjyllands Befrielse (Generalstaben1935), p.133

en styrke, der var stærk nok til at føre et hårdnakket forsvar. Hertil kom den stralsundske flotille på 15 skibe og den svenske flåde. Forsvarsstyrken lå dels i fæstningen og de fremskudte værker med 6.000 mands fodfolksbesætning. Rytteriet og resten lå på Rügen. Hertil kom Borgervæbningen, der var uvillig og af ringe militær værdi. Svenske samlede tab efter den danske landgang ved Stresow var på fire generaler og 5-600 mand samt alt artilleri. Karl 12. forlod Stralsund ad søvejen den 22. december, og Juleaftensdag tog Frederik 4. Stralsund i besiddelse. Af garnisonen marcherede 1.800 mand ud, idet 1.000 indfødte svenske skulle interneres af Preussen og sendes hjem til Sverige, mens 2.000 lå syge og sårede. Resten havde Frederik 4. hvervet til sin egen hær. Også de førstnævnte 1.800 mand lod sig efterhånden hverve til deres tidligere modstandere.²⁴ Garnisonen i **Wismar** på ca. 3.000 mand blev efter Stralsunds fald forstærket med 700 mand. Den 19. april 1716 overgav besætningen sig på lignende betingelser som Stralsund. Ved belejringens begyndelse er den svenske styrke i og omkring **Stralsund**, inklusive to gottorpske regimente, opgjort således:²⁵

VÅBENART	REG	OFF	UOFF	SPM	MG	I ALT	HESTE
RYT&DRAG	13	284	472	74	3.288	4.118	923
FODFOLK	16	327	527	250	5.114	6.218	
ART, IG, m.v.		39	65	16	1.012	1.132	
Kommanderede		99	161	26	2.074	2.360	
Syge					676	676	
Sum	39(+)	749	1.225	366	11.488	13.828	1.600

Felttoget i Norge 1718 - Karl 12.s samlede styrke var på i alt **ca. 37.000 mand** med et talrigt rytteri. Styrken var opdelt i Hovedkorpset på 8.000 mand under Karl 12. (Ed), General Albedylls Korps (Ørjebro) og Arveprinsen af Hessens Korps (Strømstad).²⁶ Der var intet samvirke mellem korpserne, og da Kongen faldt den 11. november 1718, indledtes tilbagetoget med omfattende tab, især forårsaget af vejrliget, der også nærmest udslettede Armfeldts Korps indsat mod Trondheim.

Afmatning

Omend den svenske hær i løbet af krigen kunne erstatte de store tab med tilgang fra respektive årgange af befolkningen, hvervning og krigsfanger, så var hæren nedslidt ved Karl 12.s død, ligesom resten af samfundet. En tredjedel (20.000) af den svenske hær på 60.000 mand vurderes at være døde 1718-1719 (sic!).²⁷

²⁴ Jens Johansen: Den store nordiske Krig – Sønderjyllands Befrielse (Generalstaben1935), p. 205

²⁵ Generalstaben: Store Nordiske Krigs Historie, bd.7, p.68f (styrkeliste 9/6 1715 i svenske Krigsarkivet)

²⁶ Jens Johansen: Den store nordiske Krig – Sønderjyllands Befrielse (Generalstaben1935), p.297

²⁷ Lindegren, Jan: From Ystad to Frederikshald. Charles XII and the Great Northern War 1716-1718 (Arstad 2018), p. 236 – efter Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig (2021), bd.2, p.468

Karl 12. blev efterfulgt af søsteren Ulrika Eleonora som regerende dronning 1719-1720, idet hendes gemal, Frederik af Hessen-Kassel, overtog tronen som Frederik 1. af Sverige (1676-1720-1751). Feltmarskal Carl Gustaf Dücker varetog demobiliseringen af de svenske styrker.

Kortet²⁸ viser de svenske besiddelser ved Østersøen under Store Nordiske Krig, og er her gengivet for at illustrere den svenske felthærs mobilitet fra sejren ved Narva (nu i Estland grænsende til Rusland) 1700 over det efterfølgende felttog i daværende Polen og Sachsen til nederlaget ved Poltava (nu i Ukraine) i 1709. Karl 12. opholdt sig herefter i det Osmanniske Rige, først i Bender (nu i den autonome område Transnistrien i Moldova) og siden i Demotika (nu i det nordøstlige Grækenland) og Pitesti (nu i Rumænien), hvorfra han på 16 døgn red de 2.500 km til Stralsund (nu i Tyskland), dvs. 156 km/døgn! I Stralsund buldrede

²⁸ Politikens historiske atlas (1961), kort nr.73

Karl 12. den 22. november 1714 klokken 2 nat på en af byportene og forlangte at se kommandanten, Carl Gustaf Dücker.

Landkrigen i Nordtyskland 1712 til 1715

Efter det blodige danske nederlag til den svenske general Magnus Stenbock ved Helsingborg den 10. marts 1710 med evakueringen tilbage til Helsingør umiddelbart efter nedslagtningen af 3900 heste, der ikke skulle overlades til svenskerne, var den danske hær svært decimeret.

Men allerede i juni 1711 mobiliseredes den danske hær igen i Rendsborg under den nyudnævnte overgeneral Jobst von Scholten. I juli ankommer Frederik 4., og hæren marcherer gennem de 3 neutrale områder Gottorp, Lauenburg og Mecklenburg-Schwerin mod de svenske provinser i Nordtyskland, Svensk Pommern med Rügen og Stralsund. En indeslutningsstyrke efterlades foran Wismar.

Den danske hær rykker ind i Rostock efter aftale med hertugen, der havde indstillet sig på sin skæbne, og så var byen ellers under dansk administration indtil videre og tænkt som basis for den danske hærs angreb mod Stralsund.

I september 1711 mødes de allierede hære foran Stralsund med Frederik 4. og August den Stærke, kurfyrst af Sachsen med sin general og rådgiver Jacob Heinrich von Flemming. Der var store styrker foran Stralsund, 40.000 mand, 20.000 danskere, 14.000 sachser og 6000 russere. Stor uenighed mellem August, der vil angribe Stralsund straks og Frederik den 4., der ønsker yderligere forstærkninger og belejringsartilleri. Sidstnævnte er under vejs fra de danske tøjhuse, men kan ikke landsættes ved ankomst, da vanddybderne er for lave til de tungtlastede skibe. Omlastning til nyindforskrevne pramme vil tage tid, og efterårsstormene og en svensk undsætningsflåde nærmer sig, så et angreb opgives, og flåden med konvojen med artilleri returnerer til København.

Den svenske undsætningsflåde udlosser herefter uden problemer soldater og materiel på Rügen.

Den 7. januar brød hærene op og marcherede sammen sydpå for så at skilles.

Operationsplanen for 1712 forhandles mellem Danmark, Sachsen og Rusland såvel i København som i Dresden og til sidst i Carlsbad, hvor forhandlerne er på kur, August med Flemming, Mensjikov fra Rusland og Bendix Meyer og Løvendal fra Danmark.

Midt juni 1712 er planen klar: Danmark skal angribe og besætte de svenske hertugdømmer Bremen og Verden med 15.000 mand. Det artilleri, som skal bruges til felttoget og belejringen af hovedbyen Stade, skal Sachsen levere. Samtidig skal russerne og sachserne med hjælp fra et dansk korps på 7000 mand angribe svensk Pommern med Stralsund og Rügen.

Danmark skal blokere Stralsund med sin flåde og sende artilleri til belejringen af Stralsund. Planen afspejlede i høj grad de danske interesser.

Til gengæld for dansk flådestøtte i Østersøen får Frederik 4. lov til at foretage en erobring af Bremen og Verden for sig selv, mens de andre skulle kæmpe foran den bedst rustede og mest moderne fæstning i Nordtyskland.

Der ville ikke blive nogen offensiv fra Norge, Frederik 4. ville langsigtet satse alt på offensiven i Tyskland. Derfor valgte Norges statholder Voldomar Løvendal at fratræde og gå tilbage til sin tidligere stilling som overhofmarskal for August den stærke.

En kongelig affære

I juni 1712 bortfører Frederik 4. Anne Sofie Reventlow fra Clausholm og ægter hende til venstre hånd og forsyner vanen tro sin tidligere maitresse med et gods.

Medio juli er kongen tilbage i Nordtyskland hos sin hær i panser og plade, klar til at sætte over Elben og invadere Bremen og Verden og indtage Stade. Nu viet til Mars. Venus er efterladt i soveværelset hos Anne Sofie.

Umiddelbart efter det ved invasioner sædvanlige manifest, der forklarer befolkningen retfærdigheden ved invasionen også for dem, der skal adlyde den nye administration. Efterfulgt af et modmanifest fra den svenske generalguvernør, Mauritz Vellingk, der dog straks forlægger residensen til et behageligt ophold i Hamburg.

Mod den danske invasionshær på 13.000 kampdygtige soldater kan den svenske regering i Stade stille ca. 2.600 mand. Det indforskrevne bondeopbud smelter hurtigt bort fra byen.

31/7-1/8 1712 angriber den danske hær over Elben bl.a. ved Blankenese i udkanten af Hamburg uden nævneværdig modstand.

Efter hurtig march gennem uforsvaret land står den danske hær en uge efter overgangen foran Stade, der forsvares af generalløjtnant Stackelberg.

Efter aftale med kurfyrsten af Hannover Georg Ludwig (senere kong Georg Ludwig af England) kan Hannover besætte Verden og en bid af Bremen, men Danmark vil modtage skatter og kontributioner fra det af Hannover besatte område.

Traditionel dansk forberedelse af belejringen med løbegrave m.v.

23. august marcherer de sachsiske kredstropper efter aftale med danskerne ud af Stade.

Den 28. august er det sachsiske artilleri fremme og bragt i stilling og et voldsomt bombardement på- begyndes næste morgen. Det var en ildstorm, som nu regnede ned over Stade fra et talrigt tungt artilleri. Stackelberg forsøger forhandling om fri afmarch, men forgæves. Hele vagthold flygter nu fra Stade, således 122 mand fra Salztor. Den 6. september kapitulerer Stackelberg med sin nu fåtallige styrke, og få dage senere afmarcherer styrken for at gå i krigsfangenskab.

Situationen omkring Stralsund efteråret 1712

Her mangler en gennemført overordnet planlægning efter den danske erobring af Bremen og Stade.

Belejringsstyrken veksler i størrelse og dens disponering er usammenhængende grundet modstridende ordrer fra de allierede.

I juli sejler Frederik 4.'s problemknuser Christen Tommesen Sehested med sin eskadre af 23 krigsskibe og 62 fladbundede transportskibe med belejringsartilleriet fra København til Greifswalder Bodden mellem Rügen og Stralsund. Det lykkes Sehested at slå den svenske forsvarseskadre under kommandør Hauch tilbage. Søslaget varer 4 dage og den 4. august har Sehested slået Hauch tilbage til Palmer Ort og dermed muliggjort en landsætning af materiel og mandskab på Rügen.

Men så standser al fornuftig disponering. Pludselig uden forvarsel ankommer Zar Peter Den Store og voldgæster flåden og hæren med masser af tidkrævende formaliteter, som Zaren forventer og voldsomme drikkelag.

Sehested har fået transportflåden i nogenlunde sikkerhed øst for Rügen.

Den øvrige danske flåde under Gyldenløve er i øvrigt spærret inde ved Amager og Drogden af den svenske flåde indtil den danske flådes Norgeseskadre når frem.

General Magnus Stenbock har ikke spildt tiden under Zarens drikkelag, og den 26. september ankommer den svenske transportflåde og når at få landsat alle tropper, i alt ca. 9500 mand ved Dranske på den nordlige del af Rügen, inden det lykkes den danske flåde under Gyldenløve at sejle mellem den svenske transportflåde og den svenske flåde. Gyldenløve ødelægger herved transportflåden, erobrer 14 transportskibe og afbrænder 42 med materiel, proviant og udstyr efter de svenske tal. Sandsynligvis var tabet 60 til 80 skibe erobret eller ødelagt. Hermed står det svenske ekspeditionskorps uden forsyninger, men dog med tilstrækkeligt materiel og ammunition til at kunne afvise ethvert forsøg på allieret landsætning og indtagelse af Stralsund.

De allierede opgiver hermed belejringen, zar Peter tager på kurophold, og Sehested sejler det meget berejste belejringsartilleri til tøjhuset i København. De store allierede styrker foran Stralsund forringes hastigt på grund af sygdom, kulde og usle forhold og en større del trækkes bort.

Den 1. november 1712 bryder den svenske hær op fra Stralsund med retning mod Mecklenburg og Holsten

Frederik 4. med den danske hær fra Bremen Verden lå nu ved Hamburg, som kongen ligesom mange gange tidligere pressede penge af. Den 21. november blev parterne enige om en skadesbetaling til kongen på 246.000 rigsdaler, og som led i aftalen trak hæren sig væk fra Hamburgs teritorium.

Den 25. november møde i Güstrow mellem de allierede og Magnus Stenbock. Alle hærene var nedslidte, og man enedes om en 14 dages våbenhvile fra den 1.12. til den 15.12. 1712. Soldaterdiplomaterne Bendix Meyer og Løvenørn blev udskiftet med general Christian Ditlev Reventlow, til at føre forhandlingerne med de allierede. Han var nu blevet restitueret efter sygdom lige inden Helsingborg nederlaget.

Den 11.12 blev de allierede ved møde i Wardow enige om, at Frederik 4. med hæren rykkede ind i den lille by Gadebusch. Sachserne og russerne skulle forhindre Stenbocks hær i at bryde ud mod Polen. Hvis den angreb den danske hær, skulle de skulle de angribe svenskerne i ryggen.

Ved mødet i Wardow var alle alliancens ledere med undtagelse af Frederik 4. til stede: Zar Peter, August, Flemming, Mensjikov, Reventlow, Bendix Meyer og alle generalerne.

Nu spidsede tingene til. Den 14. december indløb rapporter om, at den svenske hær var på march mod øst, og samtidig kom der besked fra Frederik 4., at han var på vej til Gadebusch. Med de sachsiske og de russiske styrker i stadig fremmarch mod vest, var svenskerne spærret inde i trekanten Rostok, Wismar og Bützow. Den 13. december slog den danske hær lejr sydvest for Gadebusch. Da våbenhvilen udløb, rykkede hæren tættere sammen omkring byen.

Nu lå danskere, sachser og russere i en bue omkring den svenske hær.

Sachserne og russerne mønstrede tilsammen op mod 40.000 mand, den danske hær 16.000, næsten samme størrelse som den svenske. For Stenbock var der nu kun én mulighed for at overleve og bryde ud, før fælden klappede, og det var at slå danskerne med det samme. Han var stadig svækket efter 2 ugers anfald af kraftige mavesmerter, men bleg og svag stablede han sig op på sin hest den 16. december og førte sin hær gennem vintermørket mod Gadebusch.

Den svenske hærs march i Nordtyskland fra Rügen til Tönning.

Det var en mareridsagtig march fra svenske hærs kantonnement syd for Rostock til Gadebusch, 71 km, som blev klaret på under 5 dage i isnende kulde. Der blev marcheret dag og nat. Når mandskabet skulle hvile en time, blev der slået på tromme, og soldaterne hvilede, hvor de var uden telt eller strå.

De allierede hæere blev ret hurtigt opmærksomme på Stenbocks march, men det forhindrede hverken August eller Peter i at deltage i en god fest om aftenen den 16. december.

Det var først den 18. december, at man fra allieret side indså, at den svenske hær var på march mod Gadebusch.

Flemming svang sig i sadlen, og med 3.500 kavalerister red han i ildfart til undsætning.

Den 19. om eftermiddagen fik Von Scholten bud fra Flemming, at han var på vej og forventede at ankomme om morgenen næste dag.

Danske opklaringsenheder opdagede den svenske hær om eftermiddagen ca. 5 km øst for Gadebusch.

Næste morgen stillede hærene op til slag. Den danske hær marcherede ud af sine forlægninger kl. 4 om morgenen til den af von Scholten valgte slagmark. Mærkeligt nok synes han ikke at have foretaget videregående rekognosceringer i terrænet.

Hæren tog opstilling på en bakketop for enden af en dal. Det var en sikker stilling, men meget smal.

Til højre var stillingen dækket af, men også delvist spærret af en skov, mens venstre fløj blev beskyttet af en ø og de mosede områder omkring den. Men der var med nød og næppe plads til den danske hær på den plads, der var fri. Hæren var opstillet på traditionel vis med infanteri i midten og kavaleriet på fløjene, men på højre fløj blev rytterne blokeret af skoven, fordi der ikke var plads og udsyn for dem. Det var uheldigt for en hær, som besad et fortrinligt rytteri på over 6000 mand og lidt over 9000 infanterister.

Før svenskerne angreb ankom feltmarskal von Flemming, som var redet i forvejen for sin sachsiske undsætningsstyrke på ca. 3.500 kavalerister. Han var meget kritisk overfor den danske opstilling. Der var ikke plads til kavaleriet ude på fløjene. I stedet burde stillingen besættes som en fæstning forsvaret af infanteri og kanoner og rytteriet skulle med manglen

på plads sættes om bag infanteriet for at angribe fjendtlige enheder, som brød igennem den danske linje.

Der var også blandt de højere danske officerer utilfredshed med von Scholtens dispositioner. Det er uvist, om von Scholten bøjede sig for flertallet, eller om Frederik 4. lod sig overbevise, men med alt andet end god mine gav von Scholten ordre til omrokering i opstillingen efter Flemmings forslag. Det var selvfølgelig netop på det tidspunkt, at svenskerne dukkede op.

I stærk modsætning til von Scholten havde Magnus Stenbock allerede under våbenhvilen den 1.-14. december rekognosceret området. Syg og dårlig som han var, red Stenbock foran den svenske hær og vurderede angrebsmulighederne. Det gjorde han mesterligt. Han angreb det danske centrum, hvor fodfolket stod, og hvor der netop her ved 11 tiden var forvirring, fordi danskerne var i gang med omplaceringen af tropperne.

Stenbock havde et fremragende ledet artilleri ved oberst Carl Cronstedt, der stærkt understøttede det svenske angreb.

Et stærkt angreb af svenske kavalerister, der i ly af krudtrøgen og opmærksomheden om fremstødet i midten overraskede de intetanende danske ryttere på venstre fløj, der var svækket af omrokeringerne i sidste øjeblik, fik venstre fløj til at vige, og det lykkedes ikke de tililende officerer at stoppe flugten.

På den højre fløj gik det bedre med flere succesfulde rytterangreb på svenskerne bl.a. af de sachsiske ryttere anført af Flemming, som gennem hele slaget var med, hvor det gik hedest til.

Men bag fløjene smuldrede den danske hær. Frederik 4. blev til sidst overtalt til at flygte, skønt han til det sidste insisterede til at blive hos sine folk.

Den danske hær var nu på flugt mod vest. Den svenske hær var for udmattet til at forfølge, men blev hele natten stående på deres poster på slagmarken. I midten af hæren stod 2.500 fanger, sikkert med minimal beskyttelse efter at være blevet udplyndret.

Omkring dem lå mange tusinde menneske- og hestekroppe. Og stemmerne. Tusindvis af sårede lå strøet på valpladsen, og deres bønner om hjælp til at blive forbundet eller få en nådig kugle svandt langsomt hen. Næste dag begyndte den første oprydning.

En mirakuløs sejr for Stenbock. Tabene havde været store. Størst for danskerne med 3000 faldne og sårede og 2500 tilfangetagne.

Svenskernes og sachsernes væsentlig mindre.

Efter få dage rykkede den svenske hær videre vestpå op i Holsten, langsomt fulgt af danske, russiske og sachsiske enheder.

Frederik den 4. var flygtet til Mölln i Lauenburg. De fleste danske og sachsiske soldater havde foretaget et nogenlunde velordnet tilbagetog i store grupper.

Allerede få dage efter slaget var en plan klar til fordeling af den slagne hær. Det danske og sachsiske kavaleri var stadig intakt i sammenhængende enheder.

I begyndelsen af det nye år satte Stenbocks hær over Trave og ind i Holsten og dermed ind i et område, der ikke var blevet udsuget endnu.

Et sejrrikt felttog op i Jylland, som under Torstensonfejden eller under Karl Gustav 1657-58, der trængte op i Jylland og båret på en bro af is over bælteerne til Sjælland og den Roskildefred, som lemlæstede Danmark, var en mulighed for en sejrrikt svensk hær.

Det Svenske Ligbål

Stenbocks ``gode`` ven Mauritz Vellingk, som vi husker som generalguvernøren i Stade, som hurtigt forlod byen, før belejringen til et behageligt ophold i Hamburg, hjalp ikke på

situationen med sine råd og krav. Han opfordrede Stenbock til at marchere nordpå som i gamle dage, men inden da havde han et lille job til ham. Han skulle brænde Altona af. Det betød en afstikker sydpå, men som Vellingk fremhævede, så var der en god grund til at brænde byen med omkring 2000 huse af, nemlig som gengældelse for bombardementet af Stade. Det var stik imod tidens skrevne og uskrevne regler, hvorefter en fæstning eller fæstningsby kunne bombarderes med eller uden civile, mens rene terror- og gengældelsesaktioner som at sætte ild på en ubefæstet by blev anset for barbariske. Stenbock følte selv, at det var forkert og ville prøve at plukke Altona for penge, fremfor at ødelægge den.

Den 7. januar sendte Stenbock 2 af sine mest betroede oberster, Basewitz og Strömfelt, til Altona med 200 kavalerister og 800 dragoner. Næste morgen ankom han selv. Efter flere afpresningsforsøg fik han brandskatten op på 36.000 rigsdaler. Men Vellingk var ubøjelig, skønt Stenbock anførte faren for gengældelsesaktioner mod svenske byer i Pommern, og at alle hans generaler var imod aktionen. Intet bed på Vellingk, som ifølge Stenbocks erindringer flere år senere talte med en spotsk og myndig tone og truede med ubehagelige konsekvenser for Stenbock, hvis han ikke adlød.

Tilbage i Altona gav Stenbock ordre til oberst Strömfelt om at sætte aktionen i værk.

Det var ikke meningen at indebrænde Altonas beboere i deres huse. Beboerne blev kaldt, jaget eller smidt ud af husene, og plyndring var strengt forbudt. Hen ad midnat gik kommandoer til fods eskorteret af ryttere rundt med fakler og halmknipper og satte ild til byens huse. Vi ved ikke, hvor mange der omkom, men det må have været hundredvis. Uforståeligt, at Sveriges store feltherre og mest sejrende general fulgte en så tåbelig ordre. Magnus Stenbock måtte senere bitterligt erfare, at med Altonas brand forlod lykken og heldet ham.

I denne tid spillede Frederik 4. et dristigt spil med høje indsatser, der viste hans storhed og dygtighed til kølig overvejelse af styrker og svagheder.

Afbrændingen af Altona kunne fortolkes som en politisk funderet terrorhandling, der skulle vise Frederik 4., at her kom en svensk hær, der kunne hæрге og brænde sig vej hele vejen til Skagen.

Hovedflåden lå aftaklet i København og så på, mens svenskerne tre gange søgte at sende en transportflåde til Stenbock.

Hæren var amputeret med et infanteri, som var revet op ved Gadebusch og ikke var kampdygtigt endnu. De allierede vaklede. Sachsen-Polen søgte åbentlyst en separatfred. Rusland kunne frygtes at ville vende sig mod hjemlandet for at forsvare Ukraine mod en osmannisk invasion.

Men Frederik 4. vaklede ikke.

Denne gang var der hverken tale om en bro af is over bælteerne til Sjælland eller en demoraliseret alliance. Han fik sikret sachsernes og russernes fortsatte opbakning og lod Stenbocks hær marchere ind i en blindgyde i Jylland. Han gamblede på, at sømagterne ikke ville udnytte, at København var forsvarsløs, at Storbritannien midt i en fredsproces ikke ville gribe ind i Norden, og at Hannover, Preussen og kejseren ville indskrænke deres modstand mod et angreb på Gottorp til protester. Internt vurderede han, at der stadig var ressourcer at trække på. De tre norske regiment ville blive overført sikkert, de 6000 mand udlejet til Nederlandene ville vende hjem, og svenskerne ville ikke kunne mobilisere deres flåde. Kassen var ikke helt tom, for pengene fra Hamburg rakte lidt endnu, og snart rullede

skatteindtægter fra Bremen ind. Terningerne var stadig på bordet. Han spillede højt spil og vandt.

Den sidste march

Den svenske hær bevægede sig gennem Holsten og satte 17. januar 1713 over Ejderen ind i Slesvig, som man begyndte at udsulte for at forsyne hæren, som efter et svind efter slaget ved Gadebusch talte ca. 14.000 mand.

Stenbocks stilling var usikker og farlig. Han var til stadighed tæt fulgt af den allierede styrke, der konstant pressede ham, bl.a. ved en træfning ved Hallingstedt, nordøst for Friedrichstadt, der viste Stenbock, hvor nær de var, og at en afslutning på slagmarken nærmede sig.

Den forenede dansk-russisk-saksiske styrke var på ca. 38.000 mand, hvoraf halvdelen var russere med en lige fordeling mellem rytteri og infanteri. Zar Peter var fulgt med hæren, som dens nominelle øverstkommanderende. Frederik 4. var taget fra Fredericia til Rendsborg til zaren, da han fik underretning om, at svenskerne var gået ind i Slesvig. Ved et krigsråd med sine generaler besluttede Stenbock, at hæren burde forsøge at komme ind i Tønning fæstning. Det var afgørende for Gottorp at fastholde neutraliteten, så udadtil skulle Gottorps modstand mod at åbne fæstningen udkæmpes af Stenbock. På dette grundlag udspandt sig et net af forfalskede breve og aftaler.

Det var Gottorp, der lagde planen og sørgede for brevene, som de mødte op med i Stenbocks hovedkvarter den 23. januar 1713, startende med et truende brev fra Stenbock til den gottorpske administration, hvor han krævede adgang til fæstningen.

Kommandant Zacharias Wolf krævede en direkte ordre fra Gottorps administrator, Kristian August.

Det fik han og den 13. februar 1713 var den svenske hær så presset, at Stenbock besluttede at starte indlægningen af sine enheder, hvis tilbagetog fra de allierede styrker begyndte at ligne en flugt. Der var nu ikke mere så meget brug for hestene, at det kunne forsvares at fodre dem med den havre, som snart skulle bruges til brødbagning, så de blev slået ihjel. Det var krigens anden store hestemassakre.

Nu træder diplomatiet i aktion. Gørtz fra Gottorp og Flemming fra Sachsen får Frederik 4. med på en plan om ved forhandling at få en aftale med Stenbock om at rømme Tønning. Stenbock, der har opgivet at blive undsat fra Sverige, ser ingen muligheder i at forblive i Tønning og, vender planen med Vellingk, der med vanlig iskold selvsk beregning afviser at rådgive Stenbock. Det er alene hans beslutning.

Forhandlingerne om de nærmere omstændigheder og vilkår trækker ud, og Frederik 4., der kender Gørtz og hans evner for dobbeltspil, erstatter Gørtz med Poul Løvenørn (tidligere i russisk tjeneste), som han tidligere har anvendt som problemknuser. Han kræver forhandlingerne, som han nu selv følger tæt, ført hårdt og kontant uden mulighed for velvilje.

Det medfører en aftale med Stenbock, der skal kapitulere, aflevere alt udstyr og materiel og med sin hær gå i krigsfangenskab. Den 20. maj 2013 marcherer den svenske hær ud af Tønning og i krigsfangenskab.

Zar Peter er nu travlt optaget med at udvide sine besiddelser i Finland.

Frederik 4. er travlt optaget med at forsvare Danmarks interesser overfor Gørtz og Vellingk, der for Gørtz's del er et dobbeltspil med et neutralt Gottorp udadtil, men samtidig forhandler Gørtz med Vellingk og den ny konge af Preussen, Friedrich Wilhelm 1, med en voksende magt og indflydelse, om Preussens hjælp til at Gottorp kan få sine områder

tilbage og hjælp til at sikre de svenske besiddelser i Nordtyskland. Dette sikres ved en traktat mellem Sverige, Preussen og Gottorp, der senere viste sig at være uigennemførlig. Medio november 1713 ankommer eskadren fra Stralsund med artilleri, infanteri og rytteri i København, og hermed var sidste del af 1713 spildt med intriger og aftaler, uden at man var kommet en afgørelse med Stralsund og krigen nærmere, men Danmark havde klaret skærene i 1713 takket være britisk og preussisk tøven og hjælp fra Rusland i rette øjeblik. Der var nu i begyndelsen af 1714 åbnet et vindue for Danmark til at løse nogle væsentlige problemer, inden zaren skiftede mening.

Gottorp havde kun to områder tilbage, Helgoland og Tønning.

Det var vigtigt for Danmark at udsukke Gottorps håb om en redning af Tønning og frigøre de tropper, som indesluttede fæstningen, og derefter tage sig af Helgoland, hvis kapere generede søfarten på Elben.

Tønnings overgivelse og Helgolands erobring

En James Bond lignende aktion blev igangsat med problemknuseren Poul Løvenørn.

Ved hjælp af et dygtigt formuleret forfalsket brev til Tønnings kommandant Wolf med en fint iscenesat fremkomst til Wolf lykkedes det at narre Wolf til overgivelse.

Den 8. februar blev kapitulationsbetingelserne underskrevet. Garnisonen fik fri afmarch til Eutin med deres bagage og håndvåben, men selve fæstningen med våben, ammunition og inventar blev kongens.

Der var en vis symmetri i Wolfs overgivelse. Et falsk brev havde lukket Magnus Stenbock og hans hær ind i fæstningen, og et falsk brev fik fæstningens kommandant til at overgive den. Man sikrede sig også alle fæstningens arkiver, dokumenter og breve, ikke mindst den samling af forfalskninger, der havde åbnet fæstningen for Stenbock, og som vakte stor opmærksomhed og kritik af Gottorp i Europa.

Trods forsøg ville Helgoland ikke overgive sig frivilligt.

Frederik 4. måtte udruste et lille ekspeditionskorps, der efter et kraftigt bombardement af den lille by på øen udvirkede øens kapitulation.

Helgoland forblev under den danske krone indtil 1807, hvor England erobrede øen.

Den 22. november 1714 kl. 2 om natten buldrede det på en af Stralsunds byporte. Da vagten kiggede ud, så han 3 mænd. Den ene var Karl 12., der sammen med sine 2 unge officerer havde redet stort set uafbrudt 2500 km fra han skilte sig af med det større selskab i Valakiet. De sidste ankom først i marts 1715.

Kilder:

Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig. København 2021.

Generalstaben: Bidrag til den store nordiske krigs historie 7. bind. København 1922.

Lars Christensen: Den danske drøm om revanche. København 2021.

Flåder og søkrig 1712-15

Den danske og den svenske flåde var de to hovedopponenter til søs under Store Nordiske krig. Sachsen og Preussen havde ingen eller stort set ingen flåde. Rusland havde ikke adgang til Østersøen ved krigens start, men efter at have fået det, fik Rusland efterhånden opbygget en anseelig flåde ved krigens slutning. Frankrig spillede flådemæssigt ingen rolle i krigen, og England og Nederlandene var kun periodemæssigt til stede, og skiftede i øvrigt side eller var mere eller mindre aktive, helt afhængigt af, hvad de mente tjente dem bedst. Den danske flåde var historisk set større og bedre udrustet og bemannet end den svenske, men i 1701 var billedet skiftet lidt. Det år havde Danmark rådighed over 41 linjeskibe, medens svenskerne havde 48. I 1709 havde Danmark 41 linjeskibe (hvoraf 11 var bygget i perioden 1700-1709) og svenskerne 48. I 1720 var tallene 25 danske og 28 svenske linjeskibe, så det er tydeligt, at krigen havde slidt på begge flåder. En ting er imidlertid selve tallene, noget helt andet er, hvad der ligger bag, når man dykker lidt dybere. Den første forskel er opgaverne. Den danske flåde havde to hovedopgaver, dels at sikre forbindelsen til Norge og dels at sikre et søherredømme i den vestlige Østersø. Derfor havde den danske flåde som oftest en eskadre med et mindre antal linjeskibe i Kattegat/Skagerak samt en større flåde klar i Østersøområdet. Den svenske flåde havde tre hovedopgaver, dels de samme to som den danske, med en fordeling nogenlunde som den danske, men herudover også opgaven med at sikre søherredømmet i den østlige Østersø og Finske og Botniske Bugt, en opgave som svenskerne i stigende grad fik svært ved at håndtere grundet opbygningen af en ny russisk flåde. Den svenske flåde var derfor nødt til at være større end den danske, hvis man skulle håndtere alle opgaverne. En anden ting er selve skibene, her primært linjeskibene. Et linjeskib er ikke bare et linjeskib, både størrelse, antal og type af kanoner, samt alder spiller en stor rolle. Et eksempel er det danske linjeskib Ditmarsken bygget 1704, som admiral Sehested brugte flittigt i operationerne ved Stralsund. Det var ikke særligt dybgående kun 16 fod, hvilket betød en del for sejlegenskaberne, og det havde kun 46 kanoner og en besætning på 402 mand. Et andet eksempel er Danmarks største linjeskib Fridericus Quartus færdigt i 1701, en tredækker på 110 kanoner med ca 950 mands besætning og en dybgang på næsten 23 fod. Fridericus Quartus var åbenbart ikke et særligt godt skib, eller også var det for dyrt i drift, for det blev ikke brugt særligt meget. Det var dog med i slaget i Køge Bugt i 1710, men blev lagt op i 1712 og kom først ud at sejle igen efter Fredrik den 4's død i 1730, og i 1733 blev det solgt til Asiatisk Kompagni. Flådens største linjeskib deltog således overhovedet ikke i de operationer vi taler om på denne ekskursion! Det er klart, at disse to skibe ikke er lige gode i enhver kamp, så derfor ser man også ofte antallet af kanoner opgjort på hver side i et søslag for derigennem bedre at synliggøre styrker og svagheder. Svenskerne gik generelt lidt mere efter tredækkere og dermed større skibe end danskerne. En tredje faktor er besætningerne. Den danske flåde havde generelt bedre søfolk end svenskerne, hvilket naturligt skyldtes, at fiskeri og handel til søs fyldte mere i Danmark, og her skal man specifikt huske, at Norge på det tidspunkt var en del af Danmark. Mange af matroserne på skibene kom fra

Norge hvert forår, når flåden blev udrustet, og tog hjem igen til Norge om efteråret. Det var en bekostelig affære at udruste flåden. I 1700 havde flåden behov for ca 17.500 mand for at bemane hovedparten af skibene. De var svære at skaffe, dels fordi der var behov for dem hjemme for at brødføde familierne, og dels også fordi de ofte ikke fik deres løn udbetalt til tiden, men nogle gange op til år senere, hvilket naturligvis ikke var populært. Problemet omkring betaling af løn, eller mangel på samme, var størst for officererne, der forventedes selv at skaffe sig en indkomst, så de kunne leve passende. Langt hen ad vejen var det også en semi professionel flåde, hvilket tydeligt kan ses af det samlede antal officerer, der i 1700 bestod af 6 admiraler, 18 commandeur-capitainer, 47 capitainer og capitain-lieutenanter, 30 lieutenanter og 24 cadetter, altså i alt 131 mand. Et element i denne professionalisering af flåderne er oprettelsen af Søkadetkompagniet i 1701, verdens første søofficersskole, hvor uddannelsen af søofficerer blev lagt i langt fastere rammer. Den svenske tilsvarende kom først mange år senere. Oprettelsen af Søkadetkompagniet betød i øvrigt, at alle officerer, der havde gennemgået uddannelsen, fik et udnævnelsesnummer, et såkaldt Tordenskioldsnummer (selv om Tordenskiold rent faktisk er nummer 6). Dette er fortsat op til i dag.

En fjerde faktor var prisen for dels at bygge en flåde samt efterfølgende udruste den. Til bygning af et linjeskib var der behov for ca 2000 egetræer af en størrelse, der krævede en alder på mellem 150-200 år. Derudover var der brug for store mængder tovværk (hamp), tjære, jern og kobber samt endelig kanoner, krudt og kugler plus sejl og meget andet, normalt alle de ting der omfattes af ordet takkelage. Bygningen og vedligeholdelsen af denne flåde kostede i Danmark godt og vel halvdelen af det samlede statsbudget, så der var en god grund til, at den enevældige konge var tæt inde over bygning og konstruktion af disse skibe. Bygningen var så en side af udgifterne. Den anden var udrustningen af skibene. Det siger næsten sig selv, at udrustningen af et skib som Fridericus Quartus med 950 mand kostede mange penge. Dels skulle selve skibet vedligeholdes med nye dele, da eksempelvis tovværket ikke holdt længe. Der skulle også store mængder proviant og andre forsyninger til, for at holde skibet sejlene. Endelig var der en lønudgift af betydelig størrelse, da søfolk på den tid var rimeligt godt betalt, selv om kongen som nævnt ofte undlod at udbetale lønninger, hvilket gentagne gange førte til stor utilfredshed ombord. Alle disse ting betød, at det sagtens kunne tage et par måneder at klargøre et linjeskib til sejlads. Planlægning var derfor altafgørende for, hvornår og hvor mange linjeskibe hver enkelt nation kunne bringe i søen. Dette ses også eksempelvis af Gyldenløves tilbagetrækning af den danske flåde til Sundet i 1712, da flåden på det tidspunkt var underlegen over for den svenske. Umiddelbart efter bliver Gyldenløve forstærket af dels skibe fra eskadren i Norge men også af skibe, der færdigudrustes på Holmen, så han efterfølgende er ligeværdig med svenskerne og kan ødelægge den svenske transportflåde ved Rügen. En sidste stor faktor var den samlede kvalitet af både enkeltskibe og den samlede flåde, hvori selvfølgelig indgår alle ovennævnte ting, men også et element som træning og øvelser. Den danske selvopfattelse under Store Nordiske krig var, såvidt jeg kan læse mig til, at vi var bedre end svenskerne, men også at svenskerne relativt set blev bedre og bedre.

Samtidig var der en opfattelse af, at eksempelvis den engelske flåde, der allerede da bestod af op mod 200 linjeskibe, naturligvis både var meget større, men også at skibene generelt var bedre bygget og i bedre stand. En sidste ting, der bør nævnes i denne sammenhæng er, at skibene jo også indimellem skiftede ejermand. Efter det sejrige slag ved Fehmern i 1715 overtog Danmark således tre linjeskibe og to fregatter, der alle gjorde tjeneste i den danske flåde efterfølgende. Et af skibene var fregatten Vita Ærn, der under navnet Hvide Ærn blev meget berømt under Tordenskiolds kommando.

Både den danske og den svenske flåde var i Store Nordiske krig helt afgørende for, at man kunne vinde landkrigen, da hovedparten af krigsførelsen foregik i randområderne omkring Østersøen, hvorfor alle forsyninger og forstærkninger måtte foregå ad søvejen. Den stærke danske flåde var herudover en nødvendighed for en dansk konge for, at han dels kunne beskytte de mange danske øer, og dels kunne beskytte handlen på havet, der i stigende grad blev altafgørende for den danske stats udvikling, og det vi i dag kalder velfærd.

Erobringen af Stralsund den 31. maj 1809

Koalitionskrigen mod Frankrig

Den tyske hansestad Stralsund ved Østersøen syd for øen Rügen var hovedstad i Svensk Pommern og blev efter belejring overgivet til Frankrig i 1807 under Den Fjerde Koalitionskrig mod Napoleons første franske kejserrige med flere vasalstater: Rhinforbundet (kongerigerne Bayern, Württemberg og Sachsen), De Polske Legioner (sen. hertugdømmet Warszawa), kongerigerne Italien, Napoli, Etrurien, Holland, Spanien og Den Helvetiske Republik (Schweiz). Den Fjerde Koalition 1806-1807 bestod som øvrige af Det Forenede Kongerige Storbritannien og Irland samt i dette tilfælde kongeriget Preussen, kejserriget Rusland, kurfyrstendømmet Sachsen (indtil 11. december 1806) og kongeriget Sverige-Finland samt kongeriget Sicilien. Efter at Napoleons hære havde besejret koalitionen (slagene ved Jena og Auerstädt, Eylau og Friedland), blev krigen afsluttet med freden i Tilsit i juli 1807

Efter kampen om København august-september 1807 sluttede Danmark-Norge sig som bekendt til Napoleons Frankrig, og i slutningen af 1807 havde briterne under hertugen af Wellington med basis i Portugal succes med operationer i Spanien. Østrig forsøgte at tage revanche mod ærkefjenden Frankrig og klarede sig i slagene ved Aspern-Essling, men blev med slået af Napoleon i slaget ved Wagram i juli 1809 (Den Femte Koalitionskrig). Napoleon led endeligt nederlag til Den Sjette Koalition dannet af Storbritannien, Preussen, Rusland, Sverige og Østrig i 1813.

Schills operationer

Under Den Fjerde Koalitionskrig udmærkede den preussiske kaptajn Ferdinand v. Schill sig i 1806 ved at afskære franske forsyningslinjer, bl.a. ved

guerillataktik. Da Schills korps blev opløst efter Freden i Tilsit 1807 blev han forfremmet til major og dekoreret med den høje preussiske fortjenstorden *Pour le Mérite* – heltestatus.

I januar og februar 1809 inspirerede den tyske utilfredshed i det franskbesatte Westphalen Schill til at lede et patriotisk tysk oprør. Han udarbejdede en proklamation, som imidlertid blev opsnappet af franskmændene, og forlod Berlin den 27. april 1809, da han blev truet med arrestation af de preussiske myndigheder. Med et frikorps på indledningsvis 100 husarer drog Schill derpå sydvest mod Westphalen for at opildne til et anti-fransk oprør, men nyheden om den franske sejr over østrigerne i slaget ved Ratisbon/Regensburg i Bayern den 23. april fik ham til at ændre sine planer. Schills frikorps blev efterfølgende forfulgt af en fjendtlig regulær styrke sammensat af et dansk-holstensk korps og et nederlandsk korps med en samlet styrke på 5-6.000 mand. Schill drejede nordpå for at sikre en havn i håb om hjælp fra den britiske flåde, der opererede i Østersøen. Det lykkedes dog ikke at få kurérer frem til London i tide, før Stralsunds fald den 31. Maj 1809.

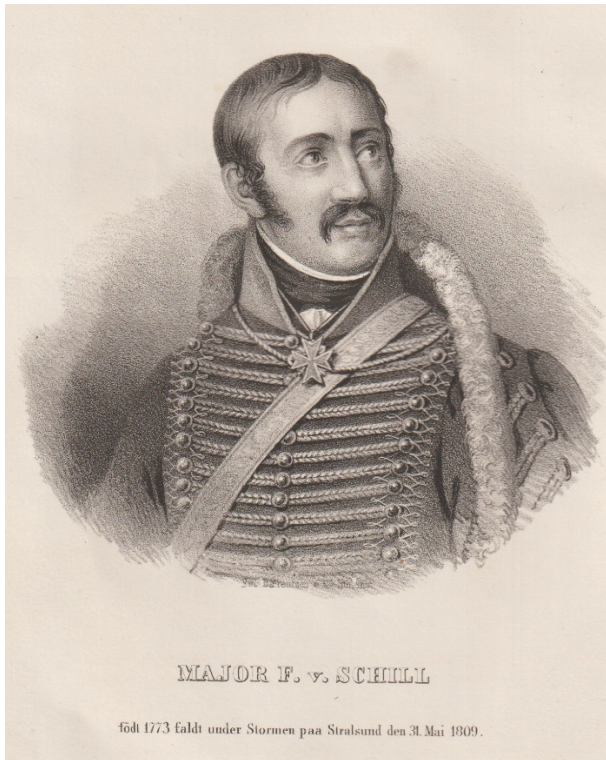
Kampen om Stralsund

Konsekvensen blev, at Schill den 25. Maj 1809 rykkede ind i fæstningsbyen Stralsund, idet han hurtigt nedkæmpede den franske besætning. Schills styrke var nu på omkring 1.500 mand, herunder 950 preussere, 300 svenske fra Rügen Landwehr og en milit på 200 tidligere svenske soldater under artilleriløjtnant Friederich Gustav v. Petersson, der støttede Schill i den følgende udbedring af fæstningen.

Den angribende styrke ved Stralsund bestod af ca. 4.000 nederlandske (hollandske) tropper under generalløjtnant Pierre Guillaume Gratien (1764-1814) i et samarbejdsforhold med ca. 2.000 danske og holstenske tropper under generalløjtnant Johan von Ewald (1744-1813). Begge erfarne troppeførere.

Generalløjtnant Johan v. Ewald (1744-1813)

Major Ferdinand v. Schill (1773-1809)

Opmarchen gav indtryk af, at angrebet ville finde sted mod den sydvestlige Triebseerthor, men ved en omgående bevægelse blev hovedangrebet under Ewald gennemført ved en storm mod den nordlige Knieperthor. Stormen

lykkedes, og det kom det til voldsomme kampe inde i byen, hvorunder Schill faldt under kamp mod danske husarer og nederlandsk infanteri.

Tabene for Schills styrke var 300-400 faldne og sårede, 500-600 tilfangetagne; 400-500 flygtede, men for en stor dels vedkommende senere tilfangetagne. Schills lig blev plyndret og siden skændet, og den tilfangetagne løjtnant Petersson blev henrettet få dage efter, ligesom 11 af Schills officerer senere blev henrettet på ordre af Napoleon; tilfangetaget mandskab blev sendt til galejerne, men befriet efter Napoleons nederlag. Schills personel, der faldt i preussisk fangenskab, blev behandlet mildere. De uspecificerede hollandske tab blev opgivet til 173 mand og de danske 68 mand.

Eftermæle

Udover Schill bør nævnes hertug Friederich Wilhelm af Braunschweig-Wolfenbüttel – Den sorte Hertug (1771-1815), der faldt ved Quatre Bras (Waterloo) i 1815, og en Kasper von Dörnberg; de så alle Østrigs kamp mod Frankrig under Den Femte Koalitionskrig som inspiration til at rejse en opstand mod de franske styrker i Nordtyskland. Det franske parti viste sig som det stærkeste, og Schills nederlag i Stralsund satte et klart punktum for en eventuel folkelig opstand. Major Ferdinand Baptista von Schill (1773-1809) fik status som en tysk folkehelt, og der blev rejst monumenter i flere byer, herunder naturligvis i Stralsund. Endvidere er gadenavne og pladser opkaldt efter ham, ligesom der er skrevet over 400 biografier, hertil skuespil og film. Schill opnåede i sagens natur aldrig at opleve opfyldelsen af det endelige mål: Genoprettelsen af Preussen som suveræn nation i 1815.

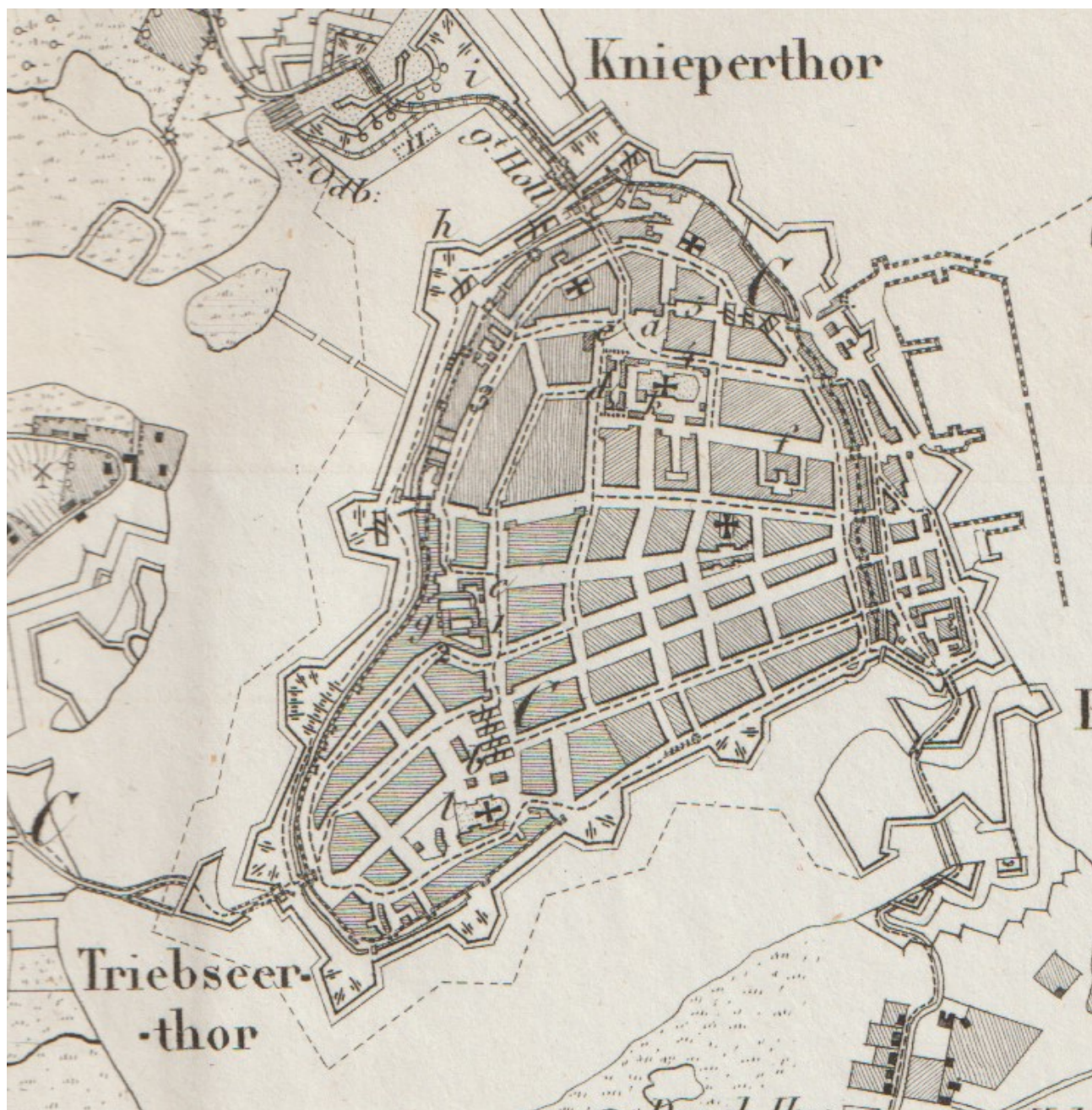
Vurdering

Omend Schills operationer var vel gennemført, modige og patriotisk var det håbløst gerning. Napoleon opfattede Schills korps som *brigands* (røvere/banditter), og kongen af Preussen ønskede heller ikke at støtte dette forsøg på oprør, der heller ikke havde praktisk tilslutning i befolkningen efter krigstræthed og freden i Tilsit. Det bedste Schill kunne have gjort var at blive indskibet af *Royal Navy* i Østersøen og så indgå som autoriseret styrke på britisk-preussisk side i den afgørende koalition mod Napoleon (Waterloo 1815).

Kilder

Udover mange referencer bør fremhæves: F.L. Bardenfleth: *Stormen på Stralsund af et kombineret dansk og hollandsk troppekorps den 31. maj 1809, med forudgående fortælling af Schills krigerliv samt nogle episoder fra hertugen af Brunsvig-Oels's strejftog igennem Tyskland i juli og august 1809* (København 1846). Generalmajor Bardenfleth var i udgivelsesåret 1846 bl.a. chef for Den Kongelige Militære Højskole ("Forsvarsakademiet") og havde deltaget i kampen om Stralsund 1809 som kvartermester ved Ewalds korps. Hans bog er udover rollen som aktør baseret på et antal udenlandske kilder. Til trods for, at Schill var hans modstander, beskriver Bardenfleth Schill og hans virksomhed *fair, firm and friendly*, om end kritisk over for hele foretagendet. Bardenfleth sikrede i øvrigt Stralsund mod plyndring.

Stralsund 31. maj 1809

Kortudsnit fra Bardenfleth-1846, Plan II – Stralsund og Omegn. Frankenthor nederst til højre. Signaturerne antyder bl.a.: a. Alte Markt, b. Neue Markt, c. Tøjhus, d. Rådhus, e. Hovedvagt, f. Gouvernementshus, g. Gymnasium & h. Hospital Bastion. Bemærk artilleripjecerne på bastionerne.

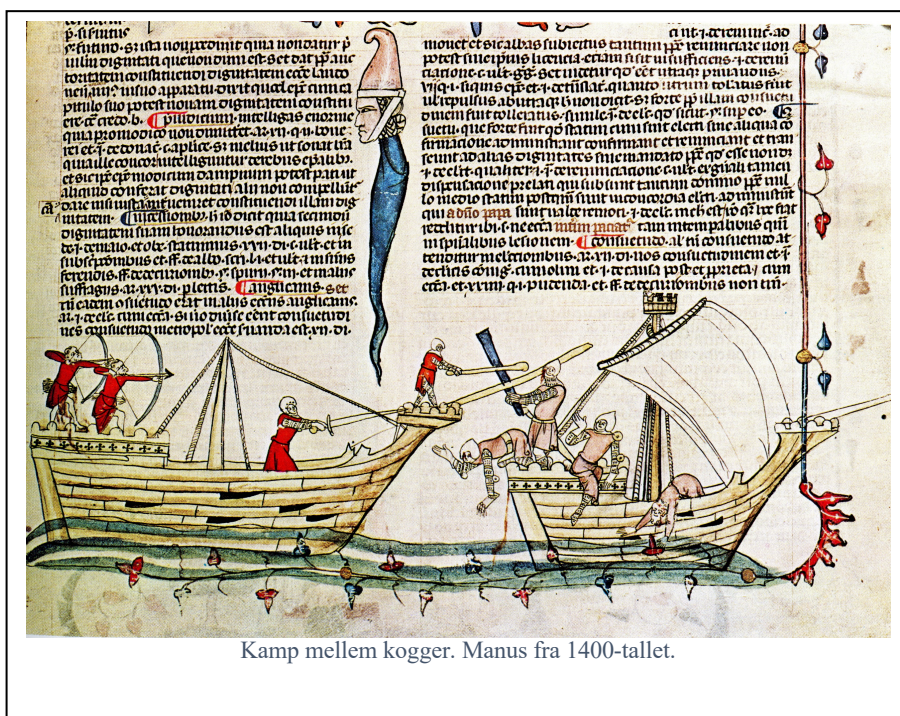
Krigen mod hansestæderne -Søslaget ved Dänholm 1429

"Øresund, dejlige Øresund, strømmen fuld af sild, skibe, penge og blod. I fem hundrede år persede vi penge ud af alverdens skipper her. I bytte gav vi Skåne, Halland, Bleking, Gotland og Øsel. Plus hvad vi gavmildt udleverede af norsk land. Hvor meget man så vil beregne de fem hundrede års toldindtægter til, var det en dårlig handel."²⁹

Sådan bedømte Palle Lauring handelsbalancen for Øresundstolden som Erik af Pommern pålagde skibsfarten forbi Helsingør, officielt i 1429, men allerede ved et møde med hanseaterne i København seks år tidligere gav kong Erik dem valget mellem højere afgifter i Skåne eller en told for at passere Øresund,³⁰ og i 1426 fordoblede kongen for "skibe med mærs" passagetolden som i øvrigt herefter skulle erlægges ved Krogen, den nye borg ved Helsingør.³¹

Kong Erik forhøjede tolden skønt han vidste at han derved risikerede fornyet krig med hansestæderne. Disse besluttede da også at støtte hertugen af Holsten i hans væbnede strid med kong Erik om ejendomsretten til Slesvig. Det gjorde hansestæderne selvom hertugen

gav husly til vitaliebrødrene, likedelerne, som kaldte sig kapere, men retteligen blot var sørøvere som hjem søgte ikke blot den danske, men såvist også den hanseatiske skibsfart.³² Hansaen støttede endda hertugen selvom den tysk-romerske kejser Sigismund havde tilkendt kong Erik Slesvig fuldt og helt – hvilket hertugen selv forresten

Kamp mellem kogger. Manus fra 1400-tallet.

negligerede fuldstændigt.

I 1427 sendte da Lübeck en flåde op i Sundet, dels for at spærre den danske flåde inde i København, dels for at tage imod en handelsflåde fra Loiremundingen og sikre dens sejlads ind i Østersøen. Det gik imidlertid hanseaterne ilde, de mistede talrige skibe, måtte trække sig, og få timer senere viste konvojen af handelsskibe sig og faldt med sin rige ladning i

²⁹Lauring, P., Danmark i Skåne (Gyldendal, København 1999) s. 157.

³⁰Barfod, J.H., Flådens Fødsel (Marinehistorisk Selskabs Skrift nr. 22, København 1990) s. 23

³¹Dahlerup, T., De fire Stænder (Bd. 6 i Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, København 1989) s. 66

³²Barfod, (1990) s. 24f.

danskernes hænder.³³ Dog erobrede Lübeckerne et dansk skib, og flaget, Dannebrog med Danmarks, Sveriges og Norges våben plus den pommerske grif i de fire felter hang i St. Mariae kirke i Lübeck til det gik tabt under påskebombardementet i 1942.

I 1428 løb en endnu større flåde fra hansaens østersøbyer suppleret med likedelernes skibe mod København. Der blev kæmpet hårdt og sænket 24 eller 38 udtjente skibe for at spærre danskerne inde, men uden større held, thi syv af kongens store skibe sejlede over forsænkningen, stod N-ud i Sundet, og vejrfaste ved Kullen overraskede de en flåde af likedelere og erobrede ”syv med mærs” og tre snicker.³⁴

Året efter var kong Erik i Sverige, og hans dronning, Philippa lod en Peder Oxe samle ”snicker” og robåde, i alt mellem 75 og 100, i Grønsund for at angribe Stralsund. Den 5. maj henad midnat overraskede flåden fuldstændig skibene i havnen hvor mange blev stukket i brand, andre blev taget som prise og ført med mod Greifswald mens flåden hærgede og brandskattede langs kysterne.

Den 9. maj løb flåden tilbage gennem Strelasund mellem Rügen og fastlandet for at angribe Stralsund og ødelægge byen, men denne havde fået undsætning af seks store skibe fra Lübeck og Wismar. De to flåder af fuldstændigt forskellige skibe mødtes i snævringen nær Dänholm – som måske netop er navngivet efter slaget.³⁵ Søslag var nærkamp, og hansaens skibe var højbordede, sene kogger eller holke, med formentlig både for- og agterkastel plus mærs hvorfra armbrøst- og bueskytter såvel som spydkastere oppefra og ned gjorde lyst blandt besætningerne på de ganske vist talrige, men lave, åbne danske både, fraset nogle få mellemstore fartøjer næppe meget ulig de mindre af Skuldelevskibene. Kun med dræg, hager, rebstiger eller net havde danskerne derfra nogen mulighed for at entre op ad hanseskibenes høje, let udfaldende fribord og det kun med svære tab, hvor fjenden dækket bag lønningen i nærkamp med sværd og huggerter kunne forhindre danskerne i at borde. Mange fartøjer gik tabt, flere flygtede tilbage mod Danmark, og af de 1400 mand blev 300 hansaens fanger. Det var et klart dansk nederlag.³⁶

Hvad der gjorde at dronning Philippas flåde tilsyneladende ikke omfattede skibe med mærs som kogger eller holke som man ved at kongen besad, er uvist. Det forlyder at kong Erik blev voldsomt vred på sin dronning over nederlaget, og at hun derfor senere på året drog til Vadstena, idet hele hendes livgeding lå i mellemsvenske landskaber, og hvor hun var vellidt, men det er ikke bekræftet. Muligvis var dronningens ærinde at opmuntre svenskerne til at støtte kog Eriks kamp mod Hansa og holstens hertug.³⁷

Den 5. januar 1430 døde dronning Philippa pludseligt i Vadstena, knap 36 år gammel, og ved efterretningen herom drog kongen straks til Sverige hvor han i Vadstena indstiftede en ”evig” messelæsning for sin dronning.³⁸

Stralsund og Rostock havde imidlertid fået nok af krigen og sluttede 1430 fred med kong Erik i Vordingborg, og to år efter sluttede resten af hansestæderne en våbenstilstand som holdt til 1437.³⁹

³³ Ibid. s. 25-26.

³⁴ Ibid. s. 27

³⁵ <https://berlin-guide.dk/index.php/se-i-berlin/andre-byer/885-stralsund-og-ruegen-der-naesten-blev-dansk>. (6-4-2023)

³⁶ Barfod (1990) s.29

³⁷ Dahlerup (1989) s. 63.

³⁸ Ibid, s. 63

³⁹ Barfod, s. 30.

06 APR 23.
Finn Wiberg- Jørgensen

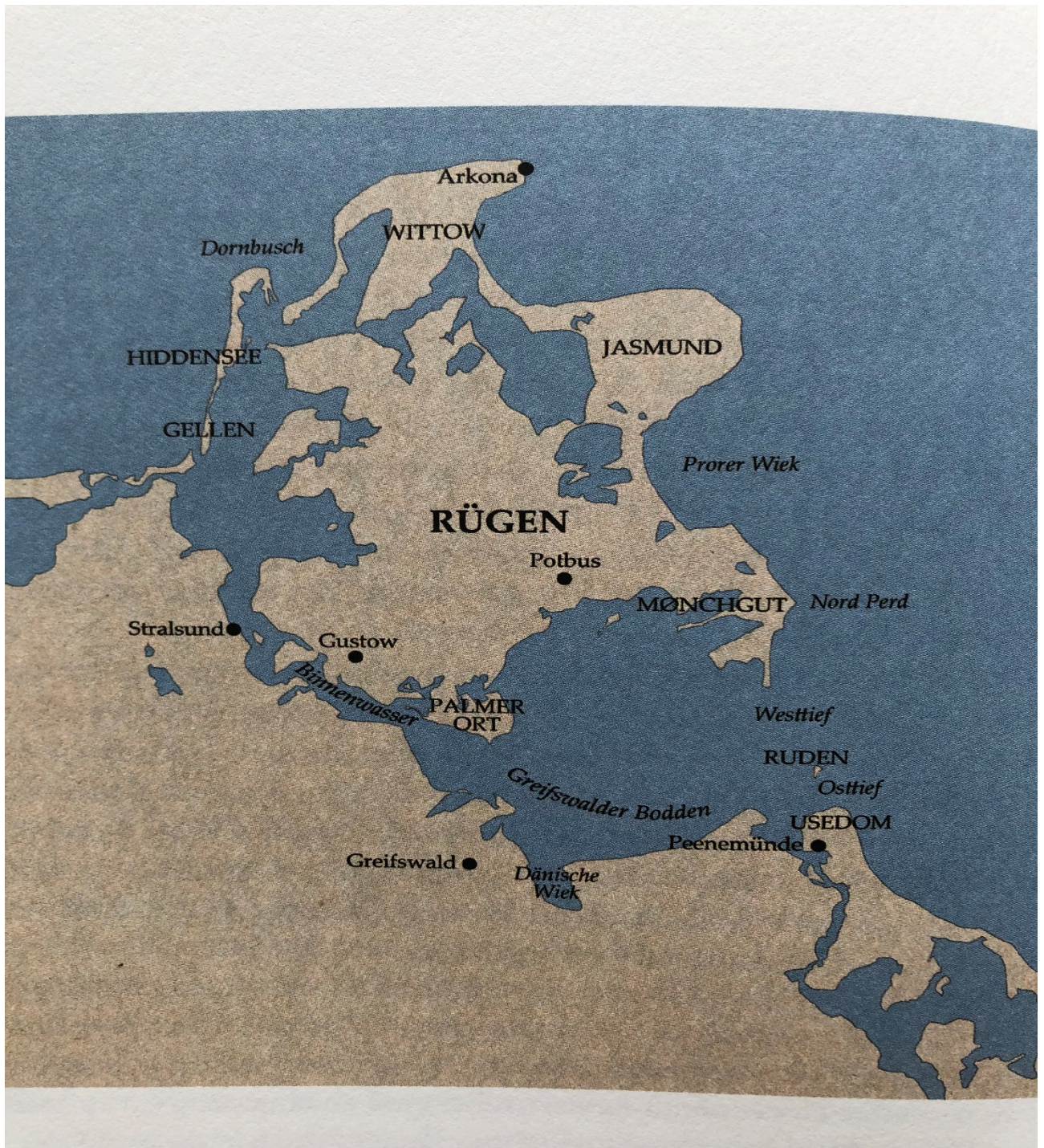
Ødelæggelsen af den svenske transportflåde 1712

I 1712 fortsatte Karl XII sine planer om et dobbeltangreb på Rusland gennem et tyrkisk angreb fra syd og et svensk angreb fra Pommern, og han forlangte derfor, at man fra Sverige skulle sende en ny hær til Pommern. Østersøen blev derfor brændpunktet for kampene i 1712.

Sidst i juli måned blev Admiral Sehested sendt til Rügen området med en eskadre bestående af linjeskibet Ditmarsken, 4 fregatter, 3 skytsskibe og et bombarderfartøj. Opgaven var at fordrive den svenske flådestyrke, der var af nogenlunde samme størrelse. Denne flådestyrke beskyttede området Grejfwalder Bodden og dermed Stralsund. Den 27. juli ankom Sehested til området eskorteret af en dansk flådestyrke. Den 31. juli begyndte angrebet, men svenskerne havde forberedt sig, så angrebet gik meget langsomt. Først prøvede Sehested at komme gennem Nydyb (Westtief), der var det bedste indløb, men det lykkedes ikke. Herefter prøvede Sehested også gennem Osttief, hvilket spredte det svenske forsvar. Den 5. august lykkedes det endeligt Sehested at trænge igennem, og svenskerne var nødsaget til at trække sig tilbage til Stralsund. Grejfwalder Bodden var nu i dansk besiddelse, og 14 dage senere ankom det danske belejringsartilleri eskorteret af Gyldenløves flåde. Planen var herefter et fælles allieret angreb mod Stralsund, men tiden gik med uenigheder mellem de allierede.

I mellemtiden var det lykkedes svenskerne at få en hær på 20.000 mand klar i Sverige. Den svenske admiral Wachtmeister afgik derfor fra Karlskrona den 3. september med 24 linjeskibe for at fordrive danskerne, så transportflåden kunne komme sikkert til Rügen og Stralsund. Næste dag opdagede Gyldenløves flåde, der lå ved Bornholm; svenskerne. Gyldenløve var underlegen, så han stod tilbage mod Sundet, og endte med at lave en forsvarslinje helt oppe ved Drogden i Sundet. Wachtmeister fulgte efter, men turde ikke angribe den stærke danske forsvarslinje, og gik derfor tilbage for at sikre transportflådens overførsel fra Sverige. Overførslen gik fint og transportflåden begyndte at losse soldater og forsyninger på Rügens nordvestside ved Dranske.

I mellemtiden havde Gyldenløve fået forstærkninger, så flåden nåede op på 23 linjeskibe og 6 fregatter. Den 25. september 1712 fik de danske fregatter føling med den svenske flåde. Gyldenløve lettede nu med hovedflåden, og den 27. september fik han kontakt med svenskerne, der lå ved Dornbusch. Wachtmeister lettede straks anker og dannede slaglinje nordover i den norvestlige brise, hvilket gav danskerne en fordel, da de nu var til luvart. De følgende to dage manøvrerede

de to flåder mod hinanden mellem Møn og Rügen, uden at det kom til et egentlig slag. Wachtmeister sørgede hele tiden for at placere sig mellem transportflåden og danskerne.. Den 29. september, hvor vinden var drejet til sydvest, lykkedes det Gyldenløve, der stadig var til luvart, at udmanøvrere Wachtmeister, så medens han selv holdt sin slaglinje for at holde svenskerne i skak, sendte han sine fregatter og mindre skibe ind i et angreb på den forsvarsløse svenske transportflåde, der stadig var i fuld gang med udlosningen. Det lykkedes at erobre eller ødelægge 80 af de ca. 110 transportskibe, medens resten flygtede.

Wachtmeister søgte naturligvis at komme transportflåden til assistance, men kunne ikke komme forbi Gyldenløve. I de følgende dage holdt begge

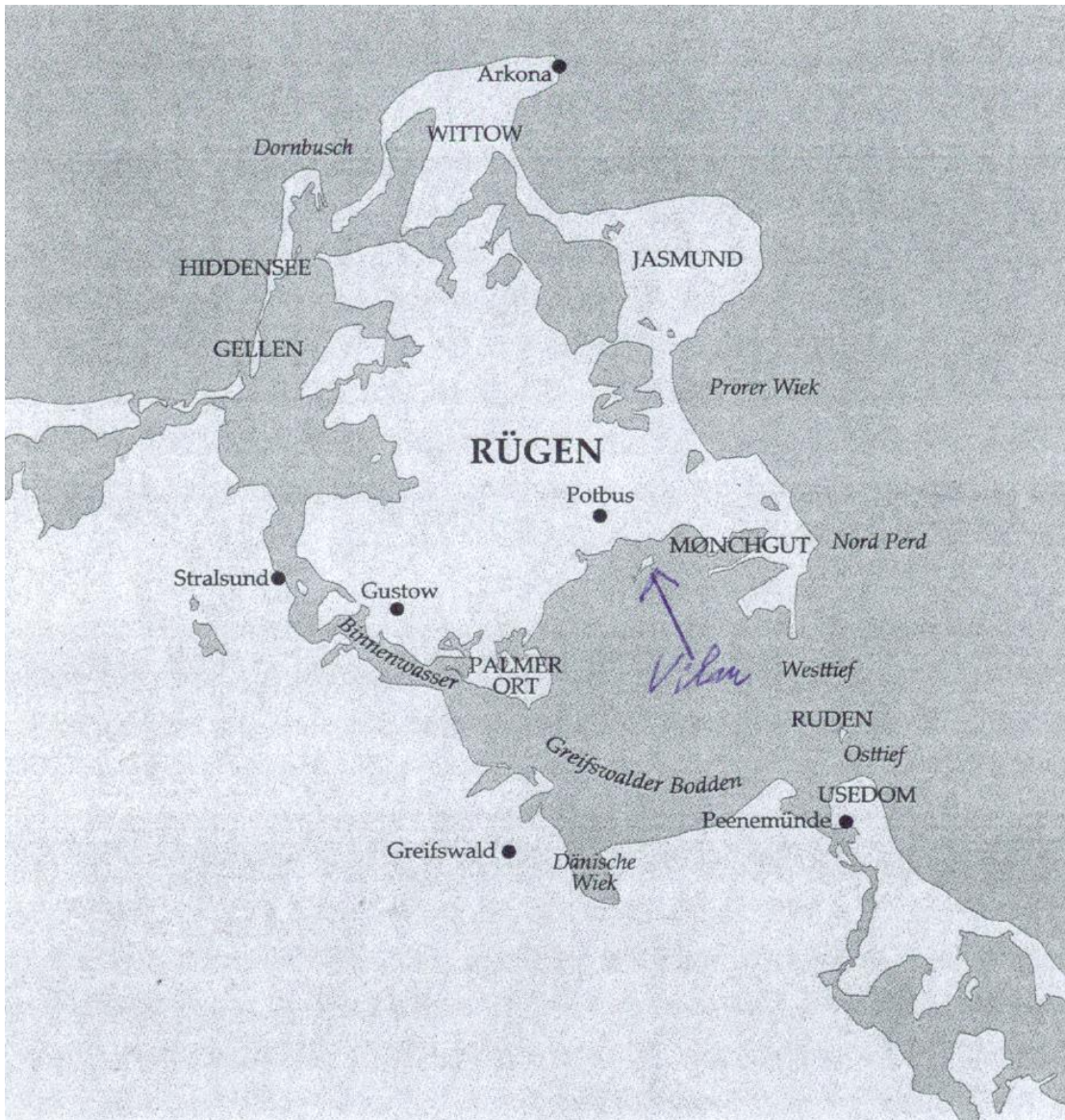
styrker over mod Skåne, hvorefter Wachtmeister gik til Karlskrona og Gyldenløve ankrede op i Køge Bugt. Danmark og Gyldenløve nåede dermed sit mål gennem ødelæggelsen af transportflåden, hvad der fik afgørende betydning for, at den svenske general Stenbock ikke kunne anvende hæren på den planlagte vis, da hovedparten af forsyningerne var gået tabt. Forbindelsen mellem Sverige og Stralsund var nu afbrudt, så der kom ikke flere forsyninger den vej. Stenbock var derfor tvunget til at bryde ud, og da vejen mod syd og øst var spærret af russerne og sachserne valgte han at gå mod øst. Efter et sejrrigt slag mod den danske hær ved Gadebusch, blev svenskerne tvunget op i Holsten og endte i fæstningen Tønning, hvor Stenbock den 16. maj 1713 måtte kapitulere med hele sin hær på nu kun 11.000 mand. Dette blev det største svenske nederlag i krigen på land, bortset fra katastrofen ved Poltava.

Landgang og slaget ved Stresow 1715

I august 1715 ved Jasmund fandt det store søslag mellem de 2 hovedflåder sted. Den danske ledet af admiral Raben, den svenske ledet af admiral Claes Sparre.

Ingen af flåderne havde mistet skibe, men de var skudt sønder og sammen. Den danske flåde blev på havet, mens svenskerne måtte humppe til Karlskrona.

Med den svenske flåde fordrevet, var næste trin i Stralsunds erobring at tage kontrol over Greifswalder Bodden. I slutningen af september havde admiral Christen Sehested erobret kontrollen med Greifswalder Bodden og skabt forudsætningen for landgang på Rügen ved en beundringsværdig indsats. Selv havde Sehested været med mandskabet i kampens hede. Han stod ikke på sin kommandobro, men var i en chalup i konstant fart mellem skibene for under konstant beskydning at dirigere dem gennem det farlige farvand Westtief.

Invasionsflåden samledes i begyndelsen af november i en bugt i Greifswalder Bodden med det passende navn Dänische Wiek.

Der var 438 fartøjer af forskellig type og størrelse, 200 danske og resten preussiske. Nogle af skibene var ombygget til at transportere invasionshærens over 5000 heste og 26 kanoner.

Tæt på land skulle tropperne overføres til et stort antal mindre både, som blev ført med flåden. Hestene skulle svømme ind. Alt hvad der vedrørte transporten, såvel indskibning som overførsel og landsætning af tropperne var overdraget Sehested og generaladjutant Løvenørn. Et stort logistisk arbejde, der blev fremragende udført.

Den 14. november mødtes Sehested med feltmarskalk Leopold af Dessau, chef for hele landgangskorpset, danske General Dewitz, chef for rytteriet, sachsiske general Wilcken, chef for infanteriet, Frederik 4. og Frederik Vilhelm af Preussen. Det aftaltes at foretage landgangen ved højlys dag, da det altid blæste op om aftenen.

Lodsen, Peter Hallander, havde henledt opmærksomheden på bugten ved Stresow N O for øen Vilm som et gunstigt landgangspunkt. Ved at lægge sig øst for øen kunne man måske skjule landgangsflåden.

August den Stærke deltog ikke i lejren foran Stralsund eller i angrebet mod Stresow.

Den svenske styrke på Rügen var på 4000 til 5000 mand, hvoraf en stor del var kavaleri. Chef for forsvarsstyrken var Karl 12. selv, som selvfølgelig måtte være, hvor det gik hedest til. Mod dem stod invasionsstyrken, omkring 11.000 infanterister og 3.500 kavalerister, langt de fleste af dem danskere og preussere.

Planen var at finte et angreb på Palmer Ort, hvor svenskerne ventede en landgang, for derefter i ly af mørket at sejle til Stresow i ly af øen Vilm og sætte infanteriet i land der.

Skibene med kavaleriet og hestene skulle vise sig ud for Palmer Ort og holde svenskerne fast der, mens skibene med infanteriet samlede sig ved Vilm. På et givet signal, som var dansk løsen, 3 skud fra fregatterne, skulle skibene ved Palmer Ort ræse mod Vilm, mens skibene med infanteriet gik i land ved Stresow.

Det var for en gangs skyld perfekt vejr på D-dag den 15. november med dis og tåge, og planen virkede, som den skulle.

Karl 12. stod klar med sin styrke ved Palmer Ort og opdagede først sent, at han var blevet narret. Nu begyndte et kapløb, hvor de svenske styrker skulle marchere og ride 25 km til landgangsstedet, mens de allierede styrker vadede i land og etablerede interimistiske befæstninger med spanske ryttere, brystværn og kanonstillinger.

Den 15. november kl.0400 om morgenen lød dansk løsen, 3 skud, signalet til rytterskibene.

Straks efter begyndte landsætningen af infanteriet, som gik for sig med stor hurtighed og præcision.

Et stort dansk flag blev plantet som samlingsmærke på en nærliggende høj.

I løbet af 2 timer var 10.000 mand landsatte.

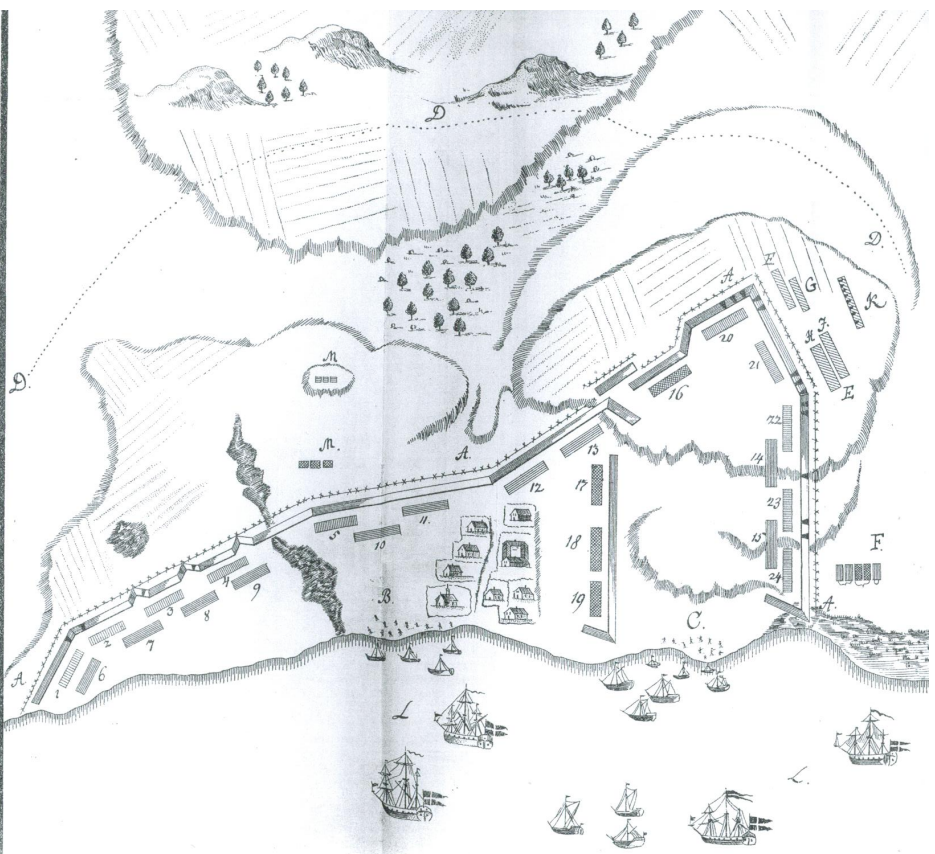
Die Insel Dügero
 brunn, Hro. Hofstättl. Vur. Lbl.
 Deschtu, und bedectung der Derrn
 Schestel den 18. und 16. t
 1775. gylfaga.

L. Holstia ald die Franck
 Hecker, Desjourns Galist
 Hoffning, Galist Hoffning
 Hon. Nischau, Graffhoffen
 Phonsa, und Hude, Engrer,
 Maxon, Nov. au zu jaglay die
 odort, und das Transport
 an der wasser, und lueber
 fahrt zu Dabry.

M. Nov. Hecker, ald die Dst.
 Lieutenant mit 200 Mann Stüben
 Drafmen der heuer Lieutenants
 Genl. Hoff und Brigad. od. Dst.
 Lt. Genl. Graf Denhof, Schwesfel.
 Major de Boyjet, Fr. Frid. v. Wetz
 kemberg, Hymenau, Pr. de Hesse, Phiz
 lipdal, Derrn.

Battalions.

1. Grenadier. Ban	14. Marg. Albrecht
2. Gard. Ban	15. Ark. Desfau
3. Schelten.	16. Pr. Wessfeld
4. Hulde.	17. Königin. Ban
5. Pretorius	18. Kaverac
6. Alte Denhof	19. Curtint. Ban
7. Hong. Denhof.	20. Königin. Ban
8. Kamcken.	21. Czernow
9. Pr. Hlobtenw	22. Insite
10. Südo	23. Pr. Carles
11. Billerbeck	24. Zukerw.
12. Reinich	

Forskansningsarbejdet blev hurtigt påbegyndt, og inden kl. 9, da hele infanteriet og alt artilleri var udskibet, var befæstningsværket i brugelig stand. Rytterskibene kom efter mørkets frembrud og kl. 22 begyndte landsætningen til højre for højre fløj af trekanten, som befæstningsværket udgjorde. Landsætningen gik langsomt og et par timer senere kunne man kun disponere over 600-700 ryttere. De svenske styrker ankom etapevis til landgangsstedet i løbet af aftenen og natten og gjorde klar til angreb. Styrkeforholdene var meget ulige. Det var en styrke på omkring 2200 mand kavalerister og 800 infanterister, som angreb op mod 15.000 mand, der havde haft tid til at forskanse sig. Karl 12.s plan var meget enkel: angribe et enkelt punkt med stor styrke og derfra rive den fjendtlige stilling op og drive de panikslagne modstandere ud i vandet. Punktet, han valgte, var højre, korte side af trekanten, hvor der hovedsageligt stod danske styrker. Det havde han gjort før mod en overtallig fjende, første gang ved Narva i 1700. Det er en normal menneskelig fejl at prøve at gentage en taktik, som en gang har ført til sejr og triumf, men der var gået 15 år, og fjenden var blevet hærdet og klogere, mens Karl 12. genopførte den gamle svenske taktik med aggressivt angreb. Denne gang angreb han imidlertid ikke med svenskere alene, men hovedsageligt med tyskere hyret i løbet af krigen til at supplere de svindende svenske reserver.

Karl 12. opstillede det svenske fodfolk i en smal og dyb kolonne som et spyd, der skulle drive sig ind i modstanderens krop med infanteriet forrest til at banke hul, hvorefter kavaleriet ville springe igennem og forfølge de flygtende. Modstanderen var advaret. Så nemt er det ikke at opstille næsten 3000 mand med næsten lige så mange heste. Infanteriet løb ind i det, som kaldes en storm af stål fra musketter og kanoner ladet ned kardæsker, men de fortsatte tavse mod fjenden, over den hastigt gravede voldgrav, rev de spanske ryttere til side og sprang op på brystværnet. Et øjeblik syntes infanteriet bag volden at vige, men så rettede de sig og mødte angriberne

Landung auf die Insel Neger
 Welche unter anführung Hro. Hofratl. Dittl.
 der Pr. von Anhalt Dessau, und bedeckung des Herrn
 Vice Admiral von Scheffel am 15 und 16ten
 November 1715. geschah.

- A. Das Retrenchement welches
 so gleich des Abends angefangen,
 wurde gemacht worden.
- B. Die gegen, erfolget die
 erste Linie deparquirtes
- C. Mo die zweite Linie
 deparquirtes
- D. Das Mag edalich die Befestigung
 des nachher, das sie noch plume,
 und Kammern, also man sich durch
 einen Bindung angreiff die für
 Nacht auf sich zu ziehen die bester
- E. Angreiff der Befestigung auf das
 retrenchement, welches man
 in Eil auf geschossen, da durch
 die Landung zu facilitiren,
 also sie verpuffet worden.
- F. Fünf Escadrons, als 2. Ansp.
 Fleming, 2. Dörfling, 1. Gen. Armes
 edalich das sind in die Flaque
 gingen, und insalder ruiniert.
- G. Infanterie Cavallerie als der
 Königl. Trabanten, Bender, 4 der
 Matt, Kerchbach, Barzewitz
 und Vahinghoff.
- H. Das Regt. Infanterie von Horn
- I. Das Regt. Inf. von Willwat
- K. Infanterische Batterie von
 8. Canonen, mit geschossen
 Bajonetten.

L. Infanterie als die Franzosen
 Helfer, Desjardins, Galiot
 Goffring, Galiot Goffring
 von Näschan, Graffing, King
 Phönix, und Stüb. Exigres,
 davon Rou au zu sagenlay an,
 ordert, und das Transport
 an der wasser, und Lumber,
 fahr zu Land.

M. Von Festen also sind Ober:
 Lieutenant mit 200 Mann stunden
 Namen der Gener. Lieutenants
 Gen. Maj. und Brigad. v. Inf.
 Lt. Gen. Graf Denhof, Schwerdel,
 Major de Boysset, Pr. Frid. v. Wür-
 temberg, Gromow, Pr. de Herse Phi-
 lipodal, Bontz.
 Battalions.

1. Grenadiers. Dan. 14 Marg Albrecht
2. Garde. Dan. 15 Anh. Dessau
3. Schützen. 16 Pr. v. Weisenfeld
4. Büdde. 17 Königin. Sax
5. Pretorius 18 Kavenac
6. Alt Denhof. 19 CurPrint. Sax
7. Grog Denhof. 20 Königin. Dan.
8. Kamelen. 21 Civignow
9. Pr. v. Holstein 22 Futsche
10. Sudow 23 Pr. Carter
11. Bellerbeck 24. Fuhrer.
12. Keinsch
13. Barleben

med koncentreret ild. Det fik dem til at tage flugten, men kongen og hans officerer fik dem samlet til et nyt angreb. Nu var forsvarerne for alvor på plads, og angrebet brød sammen, før kolonnen nåede brystværnet. I forreste linje blandt angriberne var Karl 12., som var uhyre tæt på at blive dræbt eller taget til fange. Først blev hans hest skudt ihjel under ham, og bagefter blev han ramt af en kugle i brystet. Mirakuløst trængte kuglen ikke særlig langt ind, og en officer genkendte ham i lysglimtet fra kanonerne og gav ham sin hest. To soldater fra drabantgarden løftede den sårede konge op på hesten.

Nu begyndte det at blive lyst, forsvarerne så, at det var en ganske beskeden styrke, som havde angrebet lejren, og de greb offensiven ved at angribe svenskerne i flanken, og snart blev det en svensk tilbagetrækning efterladende omkring 400 døde og mange hundrede sårede og tilfangetagne.

Med en stor fjendtlig invasionshær sikkert i land var der ingen muligheder for at holde Rügen, og Karl 12. beordrede evakuering af øen.

Kilder:

Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig. København 2021.

Generalstaben: Bidrag til den store nordiske krigs historie 7. bind. København 1922.

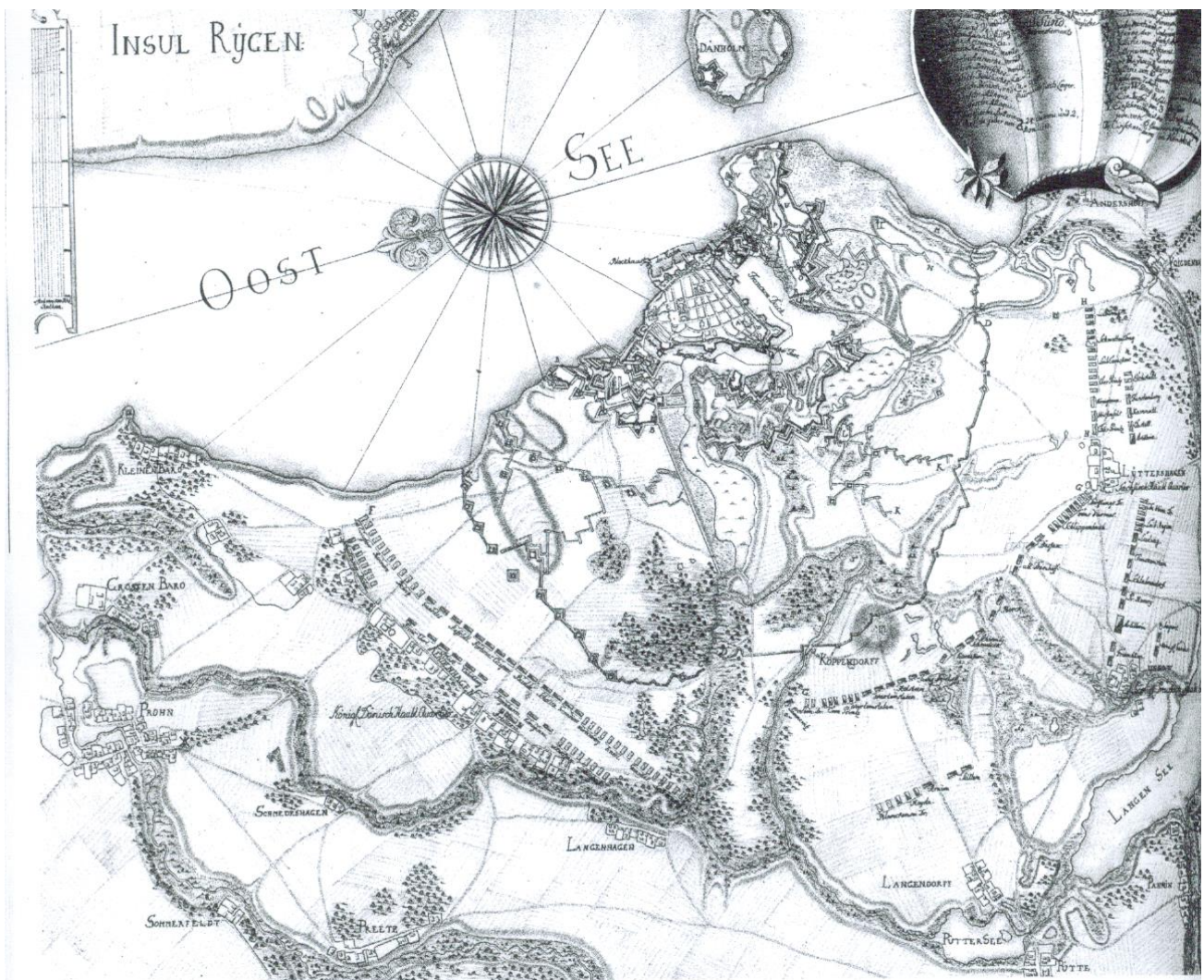
Lars Christensen: Den danske drøm om revanche. København 2021.

Belejringen og erobringen af Stralsund i slutningen af 1715

Skønt de allierede var uenige på kryds og tværs om krigens endelige mål, var de enige om, at vejen gik gennem erobring af Sveriges sidste støttepunkter i Tyskland. Denne gang skulle arbejdet gøres af Sachsen, Preussen og Danmark. De forrige års offensiver havde vist, at forudsætningen for erobring af Stralsund var først at erobre Rügen. Med dette vel overstået gjaldt det Stralsund.

Foran Stralsund lagde de tre belejringshære sig med sachserne på højre fløj, preusserne i midten og danskerne på venstre fløj. Det første på programmet var efter Vaubanske principper at bygge en såkaldt kontravallationslinje bestående af skanser, grave og brystværn rundt om Stralsund i en afstand af 2-4 km, som var uden for fæstningsartilleriets rækkevidde og kunne beskytte mod svenske udfald.

Til sachsernes store ærgrelse havde Frederik 4. efter erobringen af Rügen ladet de sachsiske deltagere i operationen føre tilbage på fastlandet og selv officielt taget Rügen i dansk besiddelse. General Dewitz blev generalguvernør. Det var ret håndfast over for Sachsen, som stadig krævede Svensk Pommern nord for Peene. Men få uger tidligere havde den sachsiske øverstkommanderende general Wackerbarth selv forsøgt at skaffe Stralsund til sin herre ved et dristigt angreb på de svenske forsvarsstillinger ved det såkaldte Frankentor.

Et prægtigt militærkort, som viser Stralsund og de allieredes styrker i belejringens sidste fase. De danske styrker er til venstre, de preussiske i midten og de sachsiske til højre. Man ser kontravallationslinjen, hvorfra løbegravene slanger sig mod Stralsund. Enhedernes placering er forklaret i kartouchen øverst til højre.

Wackerbarths dristige og desperate plan var at indtage Stralsund ved et overraskelsesangreb ved Frankentor og hejse det sachsiske flag. Et led i planen var at aflede forsvarernes opmærksomhed ved at bombardere og angribe andre dele af forsvarsværkerne, hvilket han også fik danskerne til at gøre. Angrebet fandt sted natten mellem den 4. og 5. november og blev holdt hemmeligt for danskerne, som troede at deres bombardement og angreb i egen sektor var for at støtte et sachsisk-preussisk angreb på den såkaldte Kupfermühlenschanze i midten af fronten. Det var en glimrende plan, som ville være blevet en klassiker i militærhistorien og et imponerende eksempel på bedrag overfor allierede, hvis den var lykkedes.

Desværre blev angrebsstyrken opdaget af den svenske garnison på øen Dänholm mellem Stralsund og Rügen, som slog alarm og begyndte at beskyde sachserne. For at komplettere billedet af forræderi kan tilføjes, at Friedrich Wilhelm sandsynligvis var bekendt med de sachsiske planer og havde aftalt med Wackerbarth, at hvis det sachsiske angreb lykkedes, skulle de preussiske enheder trække sig tilbage, så Stralsund blev indtaget af sachserne alene.

Så skønt det lykkedes angrebsstyrken at sætte sig fast på en del af befæstningen og tilføje svenskerne store tab, kom der ikke noget stort sachsisk gennembrud med indtagelse af Stralsund.

I resten af november og december 1715 fortsattes de store belejringsarbejder med anlæggelse af nye batterier og løbegrave under voldsom beskydning fra de belejrede, der også konstant måtte udbedre og genoprette ituskudte fæstningsværker under beskydning. Begge sider led store tab. De allierede under flere stort anlagte stormangreb og svenskerne under adskillige udfald mod angriberne. Bl.a. under et sidste udfald den 18. december for at generobre et vigtigt punkt i fæstningen, Hornværket, ledet af Karl 12. selv, der blev slået tilbage.

Men bjørnen skulle skydes nu, og trods den store svenske modstand og de mange modangreb var udfaldet givet, hvis sammenholdet mellem de allierede holdt. Det gjorde det trods sprækker og spændinger, og efter Rügens fald var selv Karl 12. klar over, at spillet var ude. Han begyndte at sende nøglemedarbejdere ud af Stralsund.

Det var tid for Karl 12. at give efter for omgivelsernes bønner og flygte fra Stralsund. Han fik serveret sit sidste måltid i byen om aftenen den 21. december. Om morgenen den 24. december steg Karl 12. i land ved Trelleborg.

I Stralsund var kampen slut. Nu kunne kommandant Drücker indlede realitetsforhandlinger om overgivelse, hvilket han havde fået carte blanche til af Karl 12. Det endte med, at kapitulationsbetingelserne gik ud på, at svenskerne gik i krigsfangenskab, men kunne beholde deres private ejendom, og officererne fik lov til at efterlade deres bagage i Stralsund mod at betale for opbevaringen. Fæstningens besætning marcherede ud af Stralsund 2. juledag.

Frederik 4. og Friedrich Wilhelm den 1. red ind i Stralsund den 28. december. De nød deres triumf, og så skiltes de.

Kilder:

Dan H. Andersen: Store Nordiske Krig. København 2021.

Generalstaben: Bidrag til den store nordiske krigs historie 7. bind. København 1922.

Lars Christensen: Den danske drøm om revanche. København 2021.

Historien om Prora

Prora på Rügen er et stort ferieanlæg/badehotel skabt af nazisterne op til Anden Verdenskrig. Det ligger på østsiden af øen mellem Sassnitz og Binz ca. 150 m fra kysten og består af otte store identiske seksetagers boligblokke. Byggeriet strækker sig næsten fem km langs en smuk fin sandstrand – et ideelt sted til en badeferie.

Dette gigantiske feriekompleks blev bygget af den nazistiske "Kraft durch Freude (KDF)" organisation, der havde til formål at forme den tyske befolknings fritid efter nazistiske idealer og overvåge tyskerne, så de blev gode samfundsborgere, der kunne tjene den nazistiske stat. Ved Prora skulle den tyske arbejder kunne holde et par ugers velfortjent ferie.

Ifølge planerne for byggeriet skulle det huse 20.000 feriegæster fordelt på 10.000 værelser á 2,5 x 5 m., alle med havudsigt. Udover de mange værelser skulle der også være en række fælles aktiviteter såsom en kæmpe foredragssal, biograf, teater og swimmingpool. For let at kunne komme frem til stedet anlagdes en jernbanelinje med to stationer i baglandet og ved kysten en havn, hvor KDF - krydstogtskibe som Wilhelm Gustloff kunne lægge til kajs.

I årene 1933-39, hvor Prora var under opførsel, arbejdede næsten 9.000 byggearbejdere på projektet, der stoppede ved starten af Anden Verdenskrig. De mange fællesbygninger blev aldrig bygget, og allerede opførte huse stod nu tomme. Men de blev snart taget i brug som kaserne for forskellige tyske enheder – bl.a. politibataljoner og de såkaldte "Blitzmädel" fra kvindelige marine- og efterretningskorps. I 1943 kom Prora til at huse ca. 30.000 flygtninge fra det bomberamte Hamburg, og i krigens sidste dage var Prora mellemstation for flygtninge fra det østlige Tyskland på vej vestover.

I 1945 overtog den røde hær området, der nogle år senere blev overtaget af NVA – DDR's nationale folkearmé – der brugte stedet som garnison for mange forskellige enheder. I 1980'erne etablerede man en maritim transitvej mellem DDR og Sovjetunionen ved at anlægge havne ved Mukran på Rügen og Klaipeda, det tidligere tyske Memel, i den daværende sovjetiske republik Litauen, så man kunne transportere materiel og soldater skjult for offentligheden og uden om de besværlige polakker.

Efter genforeningen af Tyskland overtog forbundshæren i 1992 Prora og kasernerne blev nedlagt, og kort tid efter blev det fredet og tilgængeligt for offentligheden. Herefter gik der mange år med overvejelser om, hvad man skulle anvende Prora til. I 2010 blev indrettet et besøgscenter og en historisk udstilling til formidling af Proras fortid; året efter blev indviet et ungdomsherberg og senere et hotel. Endelig er der for nogle år siden blevet indrettet luksuslejligheder til leje eller eje. Uagtet de mange nye tiltag virker Prora på grund af sit enorme omfang og sin fortid formodentlig lidt skræmmende og uhyggelig på mange besøgende – Prora er en gigantisk "øjbæ" vil man nok sige på moderne dansk.

DDR under den kolde krig: Den militære vinkel

DDR, dvs. *Deutsche Demokratische Republik*, som op til 1949 var den sovjetiske besættelseszone i det slagte Tyskland, var vel nok et af klodens mest militariserede stater, hvis man ser på arten og mængden af statslige myndigheder og organer, som var bevæbnede.

Udadtil fremstår Den Nationale Folkearme (*Nationale Volksarmee*) som det mest oplagte bevæbnede organ i DDR. Ikke mindst for de danskere, som under den kolde krig rejste fra Warnemünde til Berlin, idet de som deres allerførste oplevelse af DDR fik deres pas kontrolleret af *Grenzbrigade Küste*. Denne enhed hørte under grænsetropperne, som stod for bevogtningen af DDRs grænser og i den egenskab var ansvarlig for nedskydningen af de DDR-borgere, som prøvede at forcere Muren og flygte vestpå. Sammen med den østtyske hær, folkemarine og flyvevåbnet udgjorde disse Den Nationale Folkearmé.

For styret i Østberlin stod Folkearmeen som DDRs synlige og kontante bidrag til Warszawa-pagtens militære magt i Centraleuropa. Men set fra styrets side var NVA næppe den vigtigste, når det gjaldt om at sikre det kommunistiske styres fortsatte beståen. Til det formål rykkede en bred vifte af andre bevæbnede organer frem på scenen. F.eks. *Wachregiment Felix Dzierzinsky*, som hørte under Ministeriet for Statssikkerhed, og som havde en styrke på ca. 11.000 mand. Regimentets opgave var at bevogte centrale objekter i især Østberlin som f.eks. partihovedkvarteret på Werderscher Markt og den øverste partiledelses medlemmer og deres familier i enklaven Wandlitz på Schorfheide nord for Berlin, hvor de boede under trygge forhold bag mur og pigtråd.

Hertil kom Folkepolitiet (*Volkspolizei*), hvis opgaveportefølje stort set kunne sammenlignes med et hvilken som helst anden politi. Men skulle der opstå alvorlige uroligheder i DDRs befolkning f.eks. under en sikkerhedspolitisk krise, var håndteringen af uroligheder i befolkningen en opgave for *Bereitschaftspolizei*. Sammen med *Volkspolizei* hørte det under det østtyske Indenrigsministerium og rådede over knap 15.000 menige og befalingsmænd. Styrken, som var indkvarteret på kaserner, var fordelt i hele DDR med overvægt i de større byer, hvor større uroligheder ikke kunne udelukkes. Styrken havde som opgave at slå dem ned med våbenmagt. Udrustningen bestod af pansrede mandskabsvogne, artilleri og anti-tankvåben ud fra den tankegang, at uroligheder i DDR måtte være fremkaldt af vestlige agenter og sabotører (på østtysk: *diversanten*), som i en krisesituation blev smuglet ind i DDR-staten med henblik på bl.a. at udføre sabotage og nedbryde tilslutningen til det østtyske styre og dermed nedbryde den østtyske stat. Hertil kom Transportpolitiet, hvis opgave det var at sikre de østtyske jernbaner og banegårde, herunder især de øst-vestgående jernbaneforbindelser, som benyttedes af de sovjetiske besættelsesstyrker i DDR. Transportpolitiet rådede over ca. 6.000 ansatte.

Mens disse organer havde de til fælles, at de (bortset fra *Wachregiment Felix Dzierzinsky*) var underlagt det østtyske Indenrigsministerium, stod det anderledes til med Arbejderklassens Kampgrupper (*Kampfgruppen der Arbeiterklasse*). Kampgrupperne, som omfattede ca. 200.000 medlemmer, var det socialistiske enhedsparti (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED*) militis og var underlagt partiets Centralkomiteens Afdeling for Sikkerhedsspørgsmål. Medlemmerne rekrutteredes på DDRs fabrikker, i de såkaldte "landbrugsproduktionselskaber" (d.v.s. det østtyske landbrug efter kollektiviseringen omkring 1950) samt højere undervisningsinstitutioner og skulle i en krisesituation nedkæmpe intern uro og oprørsforsøg mod DDR-styret sammen med Folkepolitikets *Bereitschaftspolizei*. Ca. 60% af medlemmerne var medlemmer af SED. Kampgrupperne var udstyret med håndvåben, svære maskingeværer, pansrede mandskabsvogne og andre lette panserkøretøjer og spillede en vigtig rolle ved bygningen af Muren der 13. august 1961.

Over det hele stod "Gruppen af Sovjetiske Styrker i Tyskland" ("*Gruppe der sowjetischen Streitkräfte in Deutschland*," GSSD), d.v.s. den sovjetiske besætteshær, som med en styrke på ca. 350.000 mænd, fordelt i 20 divisioner stod som den egentlige garant for DDR-styrets overlevelse. Hovedkvarteret for GSSD lå i Zossen –Wünsdorf syd for Berlin (hvortil Læseselskabets ekskursion

gik i 2015). Under opstanden den 17. juni 1953 var det GSSD, som erklærede undtagelsestilstand i DDR og med kampvogne nedkæmpede demonstranterne. I november 1989, efter Murens åbning gik det anderledes: her blev den øverstbefalende for GSSD af den sovjetiske ambassadør i Østberlin beordret til at holde sine styrker inden for på kasernerne. Hvordan det østtyske styre ville håndtere den situation, som var opstået med Murens fald, måtte være den østtyske stats- og partiledelsens egen sag. Nye tider var kommet til, efter at Michail Gorbatschow havde overtaget ledelsen af Sovjetunionen i 1985.

Da det hele var overstået efter genforeningen af Tyskland i 1990, opdagedes det, at DDR rådede over ca. 17 mio. Kalashnikov-automatgeværer; det var sige, at der var ét håndvåben til samtlige 17 mio. indbyggere i det nu hedengangne DDR – fra spædbørn til oldinge.

Volksmarine og Danmark

Som det fremgår af generalmajor Jørgen Hjorts bidrag i Ekskursionsmappen var den østtyske hær ikke tiltænkt nogen særskilt rolle i en eventuel Warszawa-pagt offensiv mod Danmark og Stræderne. Anderledes forholdt det sig med den østtyske flåde – *Volksmarine*. *Volksmarine* indgik som en integreret del af ”De Forenede Kystflåder”, d.v.s. den maritime koalitionsflåde, som bestod af Den Sovjetiske Rødbannerflåde, d.v.s. den sovjetiske Østersøflåde, Folkerepublikken Polens flåde og så som den mindste DDRs *Volksmarine*.

Volksmarine rådede over et antal fregatter, missilbåde, torpedobåde, minestrygere, landgangsfartøjer samt diverse hjælpeskibe og var fordelt i tre flotiller som følger:

1. flotille i Peenemünde på øen Usedom,
4. flotille i Rostock (hvor også hovedkvarteret for *Volksmarine* lå) og endelig
6. flotille med missil- og torpedobåde i Dranske på Rügen.

I den første fase af et sovjetisk angreb mod Vesteuropa, udgående fra den indre-tyske grænse, var det opgave for ”Kystfronten” med polske styrker at gennembryde NATOs forsvar syd for Hamburg. Herefter at rykke frem i retning mod den tysk-hollandske Nordsøkyst med Rotterdam som mål og derved sikre højre flanke af den sovjetiske vestfront, som fra området omkring Magdeburg rykkede frem i retning mod Ruhr-området. Sideløbende hermed skulle kystafsnittet Cuxhaven – Bremerhaven - Wilhelmshaven – Bremen indtages. Først når de sovjetiske og polske styrker under det massive fremstød vestpå havde nået Rhinen, var det hensigten med hær, sø- og luftstyrker samt amfibiske enheder at indlede den såkaldte ”jyske operation,” som skulle finde sted som et fremstød op gennem Slesvig-Holsten og Jylland, gennemført af den polske 2. arme og uden deltagelse af østtyske landstyrker. Den sjællandske øgruppe og Bornholm skulle erobres af i første række polske luftlandestyrker og 7. polske landgangsdivision. Formålet med disse operationer var opnå søherredømmet over hele Østersøen, hvilket dels tjente til at sikre gennembruddet mod Nordsøen, dels at sikre en succesfuld gennemførelse af kystoperationens operationer. Her påhvilede det *Volksmarine* at sikre forsyningen af de polske enheder i Kystfronten, som rykkede frem gennem Slesvig-Holsten mod nord op gennem den jyske halvø.

I første omgang var det *Volksmarines* opgave at sikre den vestlige Østersø mod fremstød fra NATOs overfladeenheder og U-både og fastholde søherredømmet over Mecklenburger Bugt. I og med at *Volksmarine* var den af de tre koalitionsflåder, som var placeret nærmest det formodede kampområde, ville der gå nogen tid, før enheder fra den polske flåde og den polske Østersøflåde ville være på plads i den vestlige Østersø. Af den grund gik man i *Volksmarines* stab ud fra, at tabsraten blandt *Volksmarines* sejlene enheder i den første fase af en væbnet konflikt med NATO ville ligge på ca. 60%. Først sent indvilligede man fra sovjetisk side i at placere et mindre antal missilbåde nærmere det forventede kampområde i Swinemünde ved Oderens udmunding i Østersøen.

Startskuddet for Kystfrontens offensiv mod Slesvig-Holsten, Danmark og stræderne ville som nævnt være, når de sovjetiske tropper havde nået Rhinen. På det tidspunkt ville enheder fra alle tre flåder samt Kystfrontens polske divisioner indlede den ”jyske operation.” Et element heri ville være luft- og sølandsætninger på den sjællandske øgruppe. De fremrykkende polske enheder i Holsten ville blive støttet af *Volksmarine*, som planlagde at gennemføre landsætninger på Fehmarn og langs Kieler Bugtens kyst. Samtidig ville *Volksmarine* foretage fremstød med missilbåde ind i Kieler Bugten og op mod Store Bælt med det formål at nedkæmpe de danske og tyske flådeenheder i området. Når

Kieler Kanalen var nået og forceret påhvilede det *Volksmarine* at sikre Kanalens passerbarhed og genåbne sejladsen gennem Kanalen under krigsforhold.

Næste skridt i Kystfrontens vestgående operation mod Nordvesttyskland og Holland ville være, at *Volksmarine* - efter at den tyske Nordsøkyst var erobret - oprettede marinestøttepunkter og forsyningscentre i Cuxhaven, Wilhelmshaven, Bremerhaven og Bremen. Formålet var, at "De Forenede Østersøflåder" herefter kunne forene sig med den sovjetiske Nordflåde i kampen om at beherske det nordlige Atlanterhav og dermed afskære de altafgørende forsyningsveje fra det nordamerikanske kontinent til Vesteuropa.

NVA's angrebsplaner mod Danmark

Indledning

Den østtyske folkearmé (NVA)'s rolle i Warszawapagtens krigsmæssige angrebsplanlægning rettet mod Danmark var beskeden og kendskabet til østtyskernes operative/taktiske omsætning af disse få opgaver er mangelfuld. Derfor er denne artikels belysning heraf primært baseret på og udledt af en nylig tilvejebringelse af den polske Kystfronts løbende skarpe krigsplanlægning i årene 1961-1989 samt polsk-sovjetiske generalstabsdrøftelser i forbindelse med den endelige udformning af den sovjetiske generalstabs opgavestilling til de polske militære styrker.

Konklusionen uddraget af ovennævnte kilder er, at de østtyske styrker kun havde begrænsede støttefunktioner at udøve til den polske Kystfront's angreb mod Danmark i såvel "Den jyske retning" som landsætninger rettet mod "Den sjællandske ø-gruppe". Disse opgaver vil blive beskrevet i efterfølgende afsnit.

Generelt om NVA under den kolde krig

I modsætning til manglen af skarpe østtyske krigsplaner (formentlig destrueret eller overført til Rusland i forbindelse med den kolde krigs afslutning) er der udgivet en hel del litteratur om de østtyske styrkers organisation og materiel. Det skal ikke her gøres til genstand for en nøjere gennemgang udover følgende:

NVA blev efter 2. Verdenskrigs afslutning udviklet på basis af oprindelige politi – og grænsebevogtningsstyrker og blev først med betegnelsen "Nationale Volksarmé" i januar 1956 etableret som en egentlig militær organisation.

NVA blev på traditionel vis opdelt i hær, flåde og flystyrker samt en række specialorganisationer af forskellig karakter.

For hærens vedkommende blev der oprettet to armékommandoer (III. og V. Armé i henholdsvis det sydlige og det nordlige Østtyskland) hver med fire divisioner, hvoraf tre i fredstid var aktiveret med et højt beredskab..

Flåden var primært udrustet med et stort antal motortorpedobåde samt minelægger- og minerydnings-fartøjer og fra et tidspunkt omkring 1960 med en ret stor beholdning af middelstore og mindre landgangsfartøjer. I 1980'erne tilgik der flåden tre Koni-klasse fregatter. Den østtyske flåde rådede på intet tidspunkt over U-både.

Det østtyske flyvevåben blev bygget op omkring to luftforsvarsdivisioner udrustet med hovedsageligt MIG-21 fly og en mindre bestand af MIG-23, MIG-29 og SU-22 fly. Herudover luftforsvarsraketstyrker og fra 1975 to helikoptereskadriller, der senere blev overført til de to arméer.

NVA opstillede ingen deciderede marineinfanterienheder, men to infanteriregimenter fra 8. Mekaniserede Infanteridivision i det nordvestlige Østtyskland blev løbende uddannet i kystlandsætninger sideløbende med almindelig infanteriuddannelse. Denne uddannelse ophører i 1987, men allerede i 1980 opgav DDR reelt at gennemføre landsætningsoperationer, men stillede fortsat deres landgangsskibe til rådighed for Warszawapagtens Østersøflåde.

Østtysk støtte til den polske Kystfronts angreb mod Danmark.

"Den jyske retning"

Af de tre arméer der indgik i den polske Kystfront var det den 1. pommerske Armé der fra et beredskabs/udgangsområde i den nordvestlige del af Mecklenburg-Vorpommern skulle angribe Slesvig-Holsten og Jylland-Fyn.

NVA's opgave var i den forbindelse sammen med sovjetiske styrker at sikre de polske styrkers deployering ind i DDR og ophold i udgangsområder for iværksættelse af et angreb henover den indre tyske grænse i linjen Lübeck-Lauenburg. Tilsvarende gjaldt for den 2. slesiske Armé, der skulle angribe i retning mod det nordlige Vesttyskland syd for Elben.

Denne sikringsopgave (i de polske planer benævnt "afskærmningsstyrke") blev for 1. polske armé varetaget af elementer på regimentsniveau fra 8. østtyske Mekaniserede Infanteridivision tilhørende 5. østtyske Armé sammen med sovjetiske enheder af samme størrelse fra gruppen af sovjetiske styrker i Østtyskland (GSST). De polske arméers angreb skulle først iværksættes to dage efter Warszawapagtens strategiske hovedangreb mod Vesttyskland hvorefter de østtyske og sovjetiske afskærmningsstyrker skulle frigøres for at tilslutte sig hovedangrebet mod Vesttyskland. Dog skulle en ikke nærmere specificeret østtysk styrke forudse sammen med 12. polske Mekaniserede Infanteridivision fra 1. Armé at "blokere mod" Hamborg medens resten af 1. Armé fortsatte sit angreb op gennem Slesvig-Holsten.

I den polske angrebsplan færdiggjort i 1976/77 optræder for første gang et "5. Armékorps" i rollen som afskærmningsstyrke for de polske styrker og med en forudset offensiv opgave i retning mod Hamborg men ikke længere mod nord. Dette Armékorps var sammensat af to mekaniserede infanteridivisioner fra henholdsvis NVA og GSST samt en selvstændig østtysk panserbrigade og et selvstændigt østtysk kampvognsregiment. Formålet med en eventuel indsættelse af dette korps har formentlig været at sikre mod et NATO modangreb kommende fra vest rettet mod 1. polske Armé's vestlige flanke og bagland under arméens videre angreb op gennem Slesvig og Jylland.

Bortset fra disse sekundære og geografisk begrænsede opgaver for østtyske (og sovjetiske) afskærmningsstyrker er der med udgangspunkt i de skarpe polske planer intet der tyder på at et Warszawapagts angreb i retning mod Jylland vil have indeholdt østtyske hærstyrker.

Angreb på "Den sjællandske ø-gruppe"

Erobringen af Sjælland indtil Warszawapagtens skift fra en offensiv til en defensiv strategi i midten af 1980'erne var et rent polsk ansvar støttet af den sovjetiske Østersøflåde, der også indeholdt østtyske og polske flådeenheder.

De primære aktører til at løse denne opgave var den polske 6. Luftbårne Division, den polske 7. Sølande Division fulgt op af den 15. polske Mekaniserede Division tilhørende 1. polske Armé. Til transport af de polske landsætningsstyrker havde den polske flåde hen over tiden opbygget et anseelig styrke af landgangsfartøjer og var som sådan Warszawapagtens første egentlige indehaver af en operativ marineinfanteristyrke, der senere blev model for sovjetisk opstilling af tilsvarende enheder. Ved den defensive strategis introduktion blev ansvaret for sølandsætningen på Sjælland overtaget af Sovjetunionen og de polske styrker underlagt sovjetisk kommando.

Den østtyske andel i angrebet på den sjællandske øgruppe var indtil omkring 1980 begrænset til landsætninger på østsiden af Falster, men planer for disse angreb fremgår ikke af det polske

materiale. Tværtimod angives der i kortmateriale tilhørende de polske planer, at man fra polsk side opererer med angreb fra Sjællandssiden i retning mod Møn og Falster.

Som tidligere anført opbygger østtyskerne ganske vist en relativ stor beholdning af mellemstore og små landsætningsfartøjer men afstår fra at oprette egentlige marineinfanterienheder og ophører imod slutningen af den kolde krig helt at uddanne almindelige infanterienheder til at løse sådanne opgaver. Faktisk angiver man overfor den sovjetiske generalstab, at man ikke anser sig i stand til at kunne gennemføre sølandsætningsoperationer, men gerne afgiver sine amfibielandsætningsfartøjer til andre nationer i alliancen.

Udover i en begrænset periode at have haft til opgave at foretage sølandsætninger ved Marienlyst på Falster og formentligt støttet af helikopterlandsætninger ses der heller ikke her et større østtysk engagement i angrebet mod Danmark. Der findes dog enkelte henvisninger til at østtyske specialstyrkers skulle gennemføre isolerede angreb mod bl.a. Lillebæltsbroen og Langelandsfortet.

Østtyske flyvevåben

De specifikke opgaver for det østtysk flyvevåben kan ikke fuldgældigt udledes af de polske planer udover, at de østtyske fly- og luftforsvarsstyrker indgår i Warszawapagtens samlede luftforsvarssystem, herunder sikring af det østtyske luftrum.

Dette har polakkernes store interesse specielt indtil de polske hær- og flystyrker er på plads i det nordlige DDR forud for angrebets iværksættelse. For at få plads til den 3. polske luftarmé's fly i Østtyskland må østtyskerne tømme et antal flypladser, hvilket medfører vanskelige og ikke altid ligefrem broderlige planlægningsforhandlinger mellem polakker og østtyskere.

Østtyske koldkrigslokaliteter i tilknytning til Rügen-området

Den østtyske landsætningsstyrke antages at skulle formeres omkring Rügen og en observeret landsætningsøvelse i 1976 med deltagelse af 29. østtyske Mekaniserede Regiment i Proha synes at bekræfte dette. Regimentets opgave var at erobre og holde et brohovedet på en fjendtlig kyststrækning på 5 x 4 kilometer i 10 timer.

I 1986 blev der i et samarbejde mellem Sovjetunionen og DDR i Mukran på østsiden af Rügen etableret havnefaciliteter til brug for med store jernbanefærger at kunne betjene ruten fra Klaipeda i Litauen til Mukran. Anlægget i Mukran kunne håndtere omstilling fra russisk togsporvidde til østtysk sporvidde og vice versa. Færgeruten var tiltænkt at skulle udgøre et alternativ til bl. a. sårbare sovjetiske troppetransporter igennem Polen. Projektet blev kun delvis færdiggjort og ruten blev op til den kolde krigs afslutning primært anvendt til at transportere de sovjetiske styrker hjem fra Østtyskland.

I Proha syd for Mukran befandt der sig under den kolde krig bl. a. en officershøjskole for primært udenlandske officerer, en militærteknisk skole og et militærtransportregiment.

Den østtyske flåde havde basefaciliteter for den 6. flotille af motortorpedobåde i Bug i det nordvestlige Rügen.

I Stralsund var der etableret en marineskole, en flådeofficershøjskole og 18. helikoptereskadrille.

Bunkerkomplekset ved Arkona fungerede som en krigsmæssig kommandostation for 6. østtyske kystforsvarsbrigade, den 6. flotille i BUG m.m. Nærmere herom under ekskursionen,

Sammenfatning

I gennem længere perioder af den kolde krig var der i NATO og i Danmark en overbevisning om at danske enheder skulle kæmpe mod østtyske hærenheder i Slesvig-Holsten og Jylland og herudover imødegå østtyske marineinfanterienheder og helikopterlandsatte styrker på "Sydhavnsøerne". Denne opfattelse var formentlig baseret på en aggressiv østtysk operativ/taktisk efterretningsvirksomhed specielt i Slesvig-Holsten til brug for de polske styrkers krigsplanlægning, en omfattende luftfotodækning af det sydlige og vestlige Jylland, bl.a. Esbjerg-området. Herudover rekognoscering af en del kyststrækninger samt en meget omfattende maritim østtysk flådepatruljevirkosomhed omkring Sjælland og indsættelse af maritime fartøjer med elektronisk indhentningskapacitet.

De polske krigsoperationsplaner har imidlertid klart dokumenteret, at såfremt Warszawa-pagten iværksatte et angreb mod NATO og herunder mod Danmark vil vore hovedmodstandere på landsiden være polakker og ikke østtyskere eller sovjetrussere. På flåde- og fly-siden vil vi givetvis have mødt alle tre nationaliteter.

Jørgen Hjorth

Admiral Sehested og kampen om Binnenwasser 1715

Sehested:

Christen Thomesen Sehested blev født den 24. august 1664 i København. Han blev lærling i flåden i 1680, og i 1692 får han sin første chefpost som chef for fregatten Hvide Falk på konvojrejse til Frankrig. Samme år får han til opgave at undervise Christian den 5's søn Ulrik Christian Gyldenløve ombord på skibet. I 1699 får han kommando over sit første linjeskib Prins Carl, der i øvrigt indgår i den unge Gyldenløves flåde (et eklatant eksempel på, at der er visse advancementsmæssige fordele ved at være født af de rigtige). I april 1701 bliver han chef for det nyoprettede søkadetkompagni, og Danmark har derfor i dag verdens ældste formelle søofficersuddannelse. 1702 og 1703 er Sehested på studierejse til England og Frankrig, hvilket var en integreret del af søofficersuddannelsen, og det forblev sådan indtil ind i det 20. århundrede. I oktober 1710 deltager han som divisionschef i Gyldenløves flåde i slaget i Køge Bugt. I 1711 udnævnes Sehested til viceadmiral og i perioden 1711 til 1717 leder han flådeoperationerne ved Rügen og Stralsund, undervejs bliver han i 1715 udnævnt til admiral. 1718 afskediges han fra søetaten og udnævnes til geheimeråd og overlanddrost i Oldenburg. 1729 bliver han formand for kommissionen, der skal sætte Holmens og flådens forhold i bedre stand. I 1734 får han sit sidste job som ambassadør i Stockholm. Sehested dør i september 1736. En af de anekdoter der i dag kendes om Sehested er, at han i december 1712 indberetter, at den russiske zar under et besøg ombord hos ham har drukket ungarsk vin for 1200 Rdl., og at han derfor anmoder kongen om kompensation da "hans pung er for liden til at traktere en så stor puissance med".

Kongen vil for konsekvensens skyld ikke godtgøre de 1200 Rdl. for ungarsk vin, da han ikke erindrer at have beordret Sehested til indkøb af sådanne varer.

Kampen om Binnenwasser 1715:

Efter Karl XII's tilbagekomst fra tyrkerne flammede operationerne i Østersøens vestlige del op. Situationen for svenskerne var ikke god, da det var lykkedes at få England-Holland og Preussen med i alliancen mod Sverige. Krigen i 1715 blev en kamp om Stralsund og svensk Pommern. I begyndelsen af april måned gik en svensk flådestyrke på 4 linjeskibe og 2 fregatter med i alt 313 kanoner i søen fra Karlskrona for at beskytte Stralsunds forbindelser til Sverige. Den 17. april afsejlede en dansk flådestyrke på 8 linjeskibe og 3 fregatter med i alt 418 kanoner Sundet for at gå mod svenskerne. Det førte til slaget ved Femern den 24. april 1715. Svenskerne søgte at bryde gennem den danske linje for at kunne komme tilbage til Sverige, men det lykkedes ikke og svenskerne blev derfor drevet vestover mod Kiel Bugt. Efter endnu et mislykket forsøg på at slippe væk om natten blev svenskerne endeligt besejret, og de forsøgte derfor at ødelægge deres egne skibe ved at sætte dem på grund. Danskerne med Peder Wessel forrest fik stoppet ødelæggelsen med trusler om, at der ikke ville blive givet pardon, hvis ødelæggelserne fortsatte. Den svenske admiral Wachtmeister overgav herefter styrken. Det lykkedes efterfølgende danskerne at redde tre linjeskibe og 2 fregatter, der blev indlemmet i den danske flåde. Svenskerne havde ca 2500 døde, sårede og fanger, medens danskerne havde 65 døde og 220 sårede.

Efterfølgende fik Danmark færdigudrustet to flådestyrker til Østersøområdet. Hovedflåden under admiral Peter Raben skulle afskære forbindelseslinjerne mellem Stralsund og Sverige. Den anden flåde under viceadmiral Sehested, bestående af skibe med ringe dybgang, skulle sikre sig herredømmet over Grejfwalder Bodden og Binnenwasser, og dermed afskære Stralsunds forbindelse til Rügen, hvorfra byen fik mange forsyninger. Sehesteds styrke bestod af linjeskibet Ditmarsken, fregatterne Kronen, Leoparden, Gravensteen, Phønix og Svenske Sophie, fire skytpramme samt 19 mindre sejlfartøjer, 18 joller og 12-13 transportskibe. Styrken havde i alt 232 kanoner. Sehested selv var ombord på det fladgående Ditmarsken med 46 kanoner. Den 18. juli 1715 ankom Sehesteds styrke til området øst for Grejfwalder Bodden under eskorte af Rabens hovedflåde med 16 linjeskibe.

Svenskerne havde imidlertid gjort sig store anstrengelser for at forsvare Grejfwalder Bodden, da området var livsvigtigt for Stralsunds forsvar. Det bedste indløb til bugten var gennem Nydyb (Westtief). I Nydyb havde svenskerne sænket skibe samt placeret andre forhindringer. Derudover var der landbatterier på Rügens kyst, på den lille ø Ruden (ni 24-punds kanoner) samt på nordenden af øen Usedom. Herudover rådede svenskerne over to mindre flådestyrker. Den ene var inde i Grejfwalder Bodden og bestod af 7 små fregatter med i alt 150 kanoner samt et bombarderfartøj og nogle mindre skibe. Den anden flådestyrke bestod af 7 små fregatter, der lå nede ved Stettin for at beskytte denne by.

Den 19. juli var Sehested klar til at angribe, og han prøvede først at rydde den lille ø Ruden, hvor svenskerne havde placeret et kanonbatteri, ved hjælp af de svært bestykkede skytpramme. Den svenske styrke fik imidlertid assistance af de små svenske fregatter inde fra Grejfwalder Bodden, så angrebet måtte opgives.

Søslaget i Jasmundbugten SØ Sassnitz 1715.

Den 18. juli 1715 var den danske hovedflåde under admiral Raben med 16 linjeskibe og 2 fregatter øst for Rügen efter at have eskorteret Sehesteds flotille til området. Der kom nu rapporter om, at en svensk flåde på 21-22 linjeskibe var i søen, og man var ikke i tvivl om, hvor den var på vej hen. Raben besluttede at trække sig tilbage mod København, da den danske flåde dels var underlegen den svenske og dels da man derudover grundet den nordøstlige vind var bange for at blive fanget i læ side af den svenske flåde (på den tid var det vigtigt i et søslag at ligge til luvart side af fjenden). Kl. 3 om natten mellem den 18. og 19. juli observerede man 21 svenske linjeskibe mod øst. Den svenske flåde under admiral Claes Sparre trak imidlertid for langt mod syd og kom derved bag den danske flåde. Svenskerne opgav derfor forfølgelsen af danskerne, og trak i stedet ned mod Rügen for at engagere Sehesteds flotille, der nu havde trukket sig ind under land. Denne kamp er beskrevet i afsnittet om Sehested og Binnenwasser.

Admiral Raben krydsede med den danske flåde i det vi i dag kalder Sundet syd, medens han ventede på forstærkninger. Først ankom yderligere tre linjeskibe fra Holmen i København og så kom yderligere to linjeskibe fra eskadren i Norge. Den 5. august sejlede Raben mod Rügen med 21 linjeskibe, fire fregatter og to brandere for at fordrive svenskerne. Fregatterne sejlede i forvejen, og de rapporterede om en svensk flåde ud for Rügen. Den danske flåde passerede Møn, og den 8. august om morgenen fik man med en frisk nordvestlig kuling i ryggen øje på den svenske flåde i Jasmund bugten øst for Rügen. Claes Sparre fik samlet den svenske flåde og stod i slagorden op mod danskerne. Den svenske flåde var på 20 linjeskibe og to fregatter. Kl. 12 passerede flåderne hinanden på modsat kurs, og Raben beordrede her alle de danske enheder til at vende til modsat kurs. Herved kom flåderne til at sejle på parallel kurs med danskerne til luvart. Kl. 14 begyndte kampen og den fortsatte til mørket begyndte at falde på ved 20-tiden. Begge flåder havde på det tidspunkt brugt en stor del af deres krudt og kugler, og begge flåder havde fået mange skader, men ingen egentlig afgørelse af kampen. I mørket skiltes flåderne. Svenskerne trak sig tilbage til Karlskrona, medens danskerne blev ved Rügen, indtil man en uge senere trak sig tilbage til Køge Bugt og København for at reparere. Skaderne var store på begge flåder, formentlig størst på de svenske skibe. De svenske tab var 145 døde og 33 sårede, medens de danske var 127 døde og 485 sårede. Begge parter erklærede sig for sejrherre, men eneste og meget vigtige udkomme af slaget var, at den svenske flåde ikke kom ud mere det år og at danskerne derfor havde vundet søherredømmet i den vestlige Østersø, og at Stralsund nu var afskåret fra Sverige. Der har været mange fortællinger relateret til slaget, herunder har man gjort grin med, at ingen af flåderne forsøgte at få en egentlig afgørelse på slaget. Det fortælles, at den sachsiske gesandt Ernst von Manteuffel, der var ombord på de danske skibe, efterfølgende kom med en vittighed, der lød "Raben hader fjenden så meget, at han ikke vil komme i nærheden af ham".

Der er en lille efterfortælling om slaget. Efter slagets afslutning sendte Raben to fregatter efter svenskerne for at holde øje med dem. Den ene var Hvide Ørn med

Peter Wessel (Tordenskiold) som chef. Om natten lykkedes det Hvide Ørn at komme tæt på det stærkt ødelagte linjeskib Øsel. Hvide Ørn affyrede en bredside agtenind på linjeskibet og forårsagede stor ødelæggelse, men et andet svensk linjeskib kom nu til assistance, så der skete ikke mere. Om morgenen var Hvide Ørn stadig i nærhed af svenskerne ud for Karlskrona, da danskerne observerede en svensk konvoj på vej ud med retning mod Stralsund. Konvojen var eskorteret af et linjeskib og en fregat, men ved at hejse det svenske flag kom Hvide Ørn tæt på, uden at der skete noget. Herefter skiftede man flag til Dannebrog og bordede et handelsskib, der efterfølgende blev taget på slæb væk fra svenskerne. En ekstra lille gevinst til Danmark, og for øjnene af hele den svenske flåde. Der var efterfølgende kritik af Raben for ikke at have været offensiv nok, men set med eftertidens briller var det nok det strategisk rigtige valg Raben tog. Den danske og svenske flådestyrke var af næsten samme styrke, så der var ingen sikkerhed for, at det ville blive en sejr. Derimod var den danske flådestyrke alt hvad Danmark havde af flåde, så en ødelæggelse ville være en katastrofe. Den strategiske opgave var ikke at ødelægge den svenske flåde, men at drive den væk fra Rügen, så Stralsund blev afskåret, og det lykkedes fuldt ud.

Træfningen mellem danske og preussiske flådestyrker i 1864 ved Rügen

Frasat enkelte mindre dampskibe af beskeden orlogsværdi bestod Flåden ved slutningen af Første slesvigske Krig af sejlkrigsskibe. Inden for det følgende årti måtte Flåden vælge mellem sejl og damp som fremdrivningsmiddel, mellem træ og jern som bygningsmateriale og – ligesom hæren – mellem glatløbet kuglekanon og riflet (for- eller bagladet) kanon, der afskød en konisk granat. Dertil viste både Krimkrigen og den igangværende Nordamerikanske Borgerkrig, at panser var af afgørende betydning for skibenes anvendelighed i kamp.ⁱ

Man valgte at modernisere, og man søgte at gennemføre de trufne beslutninger: De ældste træskibe blev hugget op, nyere blev bevaret, som de var, man lagde maskine i et linieskib og en fregat, og Flådens nyeste sejllineskib blev raseret og ombygget til panserkorvet med færre, større kanoner opstillet i ét batteri. Man byggede også to skruekorvetter og tre planlagte skruefregatter, men den fjerde blev færdigbygget – i 1866 – som panserfregat. Man havde i 1862 erhvervet to panserskonnerter i England og bestilte en panserfregat i Skotland som blev leveret i oktober 1864, plus et panserbatteri efter Coles' tegning til bygning på Clyde, og dette blev afleveret allerede i sommeren 1863.ⁱⁱ

Denne materielmæssigt meget blandede flåde skulle såvel opretholde søhærens rolle i de danske farvande og blokere fjendens havne som støtte Hæren i forsvaret af hertugdømmerne og yde direkte støtte til landoperationer dér i mulig udstrækning.

Ved krigsudbruddet krydsede skruefregatten *Niels Juel* i Nordsøen med opgaven at blokere tyske nordsøhavne, og med efterretninger om at den østrigske flåde var undervejs dannede Marineministeriet i slutningen af marts en egentlig *Nordsøeskadre* under orlogskaptajn Eduard Suenson. Det var denne styrke, som efter udskiftninger kom til at bestå af skruefregatterne *Niels Juel* og *Jylland* samt skruekorvetten *Hejmdal*, der den 9. maj kæmpede mod østrigerne ved Helgoland.ⁱⁱⁱ

Østersøflåden blev delt i en *østlig eskadre* under kontreadmiral Carl E. van Dockum og en *vestlig eskadre* under orlogskaptajn Frederik C. G. Muxoll.

Den *østlige eskadre* blev ifølge Marineministeriets instruks af 23. februar pålagt "*Bevogtning og Blokering af de Øst for Dars (Darserort vest for Rügen) beliggende preussiske Havne... og... indeslutning af de i de Preussiske Havne stationerede Krigsskibe...*".^{iv} Til løsning af opgaverne havde eskadren (1864 armering)

- skruefregatten *Sjælland*, 30 stk. 30 pd. glatløbede fart 10 kn
8 stk. 18 pd. riflede
4 stk. 12 pd. riflede
- skruefregatten *Jylland* 32 stk. 30 pd. glatløbede fart 12 kn
8 stk. 18 pd. riflede
4 stk. 12 pd. riflede
- Skruekorvetten *Thor* 12 stk. 30 pd. glatløbede fart 9 kn
2 stk. 18 pd. riflede
- Skruekorvetten *Heimdal* 12 stk. 30 pd. glatløbede fart 9,5 kn
2 stk. 18 pd. riflede^v

Den 17. marts var *Jylland* under maskinreparation, og i stedet tilgik

- Skruelinieskib *Skjold* 50 stk. 30 pd. glatløbede fart 9,7 kn
14 stk. 18 pd. riflede^{vi}

I det landmilitært orienterede Preussen var forståelsen for betydningen af sømagt ikke stor, men både flådechefen, Prins Adelbert af Preussen, og generalstabschefen general Helmuth v. Moltke plæderede for opbygning af en flådestyrke, om end med ringe resultat.

Alligevel var det lykkedes at opbygge en *eskadre med station i Swinemünde* under Kapitän zur See Eduard Jachmann. Eskadren bestod af

- Skruekorvetten *Arcona*, 28 stk. 68 pd. glatløbede 12,4 kn.^{vii}
- Skruekorvetten *Nymphe* 10 stk. 36 pd. glatløbede 12 kn.^{viii}
6 stk. 12 pd. riflede
- Skrueavisoen *Grille* 2 stk. 12 pd. riflede 13 kn.^{ix}
- Hjulavisoen *Loreley* 2 stk. 12 pd. riflede 10,5 kn.^x

Loreley var stationeret i Stralsund med en flotille på 4 større, 14 mindre dampkanonbåde og 22 rokanonbåde.

Yderligere tre skibe var i Middelhavet, men blev kaldt hjem pga. krigen og ankom sammen med fortroppen af den østrigske eskadre til Tyske Bugt i rette tid til at deltage i kampen den 9. maj.

Den østrigske flåde var kendeligt større end den prøjsiske, og den var få år forinden blevet

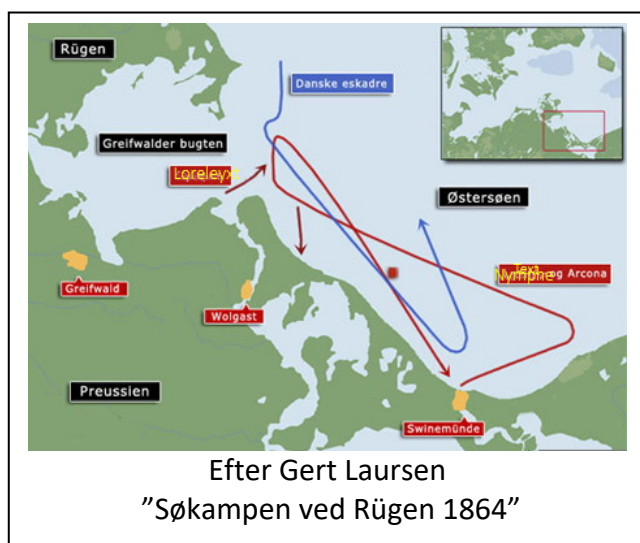
SMS Arcona ved Jasmund. Willy Stöwer

reorganiseret under den

danske kommandør H. B. Dahlerup. Fra Venedig, Triest og Pola skulle afsendes en eskadre mod Nordsøen under Kontreadmiral Bernhard Freiherr von Wüllerstorff-Urbair så snart skibene var udrustede. Dette skete, men ingen østrigske skibe nåede frem før i maj.^{xi}

I februar og begyndelsen af marts forsøgte kommandør Jachmann kun halvhjertet at bryde blokaden med sine kanonbåde og især med avisoen *Grille* som med sin højere fart kunne undgå kamp på ugunstige betingelser.^{xii}

Stillet over for flankestillingen ved Dybbøl ønskede general Moltke imidlertid medio marts at gøre landgang på Fyn med flådens hjælp for at tvinge Danmark ud af krigen,^{xiii} og da Jachmann den 16. marts fra observationsposten på Jasmund erfarede at den danske blokadestyrke, der lå opankret to kvartmil SØ for Sassnitz,^{xiv} kun bestod af tre skibe, fregatten *Sjælland* og korvetterne *Hejmdal* og *Thor*, mens fregatten *Jylland* manglede, så han en mulighed for at bryde igennem.^{xv}

Efter Gert Laursen
"Søkampen ved Rügen 1864"

Næste morgen, den 17. marts kl. 0730, lettede han med *Arcona* og *Nymphe* fra Swinemünde og holdt NØ-ud langs kysten mod Diwenow hvorfra han gik mod Greifswalder Oie ved indsejlingen til Greifswalder Bodden. Det var stille, og skibene gik for maskine og med strøgne bramstænger. Fra Greifswalder Bodden stod *Loreley* Ø- og N-ud i spidsen for seks kanonbåde og til bb. for Jachmann. En halv time efter middag fik Jachmann øje på de danske skibe i N og observerede at der var et lineskib, to fregatter, to korvetter og en

panserskonnert! Han sendte kanonbådene tilbage under land, og giredes selv til stb. med kurs mod de danske skibe.^{xvi}

Med de preussiske skibe i sigte lod van Dockum gøre "klart skib" og stod i kølvandsorden S-på mod Jachmann som holdt på mod N i frontorden med *Arcona* østligst, *Loreley* i midten, lidt agter, og *Nymphe* nærmest land. Den danske eskadre var samme morgen blevet væsentligt forstærket med skruelinieskibet *Skjold*, og N-fra nærmede sig endnu et skib som van Dockum håbede var fregatten *Jylland*, det eneste skib som i fart kunne måle sig med preusserne, men det viste sig at være fregatten *Tordenskjold* som kun kunne gøre 8 kn for maskine. van Dockum fandt det derfor ikke nødvendigt at vente på *Tordenskjold* før han søgte kontakt, men holdt med det samme ned mellem de to preussiske korvetter for om muligt at afskære *Arcona*. Ca. kl. 15 åbnede preusserne ild, hurtigt besvaret, og efter en kort skudveksling med overmagten vendte preusserne og stod S-på mod Swinemünde. *Loreley* beskød *Sjælland* langskibs, men holdt af mod land sammen med *Nymphe* efter at have lidt flere træffere. Det lykkedes heller ikke at afskære *Arcona* som gik større fart end den danske fregat, så meget mere som *Sjælland* giredes vekslende til stb. og bb. for at bringe sin bredside til at bære og måske også for ikke at komme for langt foran den langsommere *Skjold*.

Som afstanden øgedes stilledes skydningen af og ophørte helt efter omkring 1½ time, men danskerne fulgte modstanderne til munden af Swine og så havnefyret blive slukket efter at preusserne var nået i sikkerhed.^{xvii}

Sjælland havde tre dræbte og 19 sårede, mens preusserne havde fem dræbte plus sårede på *Arcona* og på *Nymphe* var to dræbte. På den danske side havde *Sjælland* lidt nogen overlast, men kun hvad der kunne repareres i søen. *Arcona* havde fået fem træffere mens *Nymphe* have 19 træffere i skroget og hele 50 i takkelagen^{xviii}

Man har bebrejdet van Dockum at han ikke skarpt havde forfulgt *Arcona* om han så måtte løbe fra *Skjold*. Måske han med en heldig træffer havde kunnet reducere *Arconas* fart og da med stor sandsynlighed nedkæmpe skibet, om ikke før, da når *Skjold* nåede op. Det skete ikke og kan betegnes som en fejl. Det er ikke ligegyldigt om man påfører fjenden et nederlag eller blot jager ham i havn.

Efter træfningen blev kommandør Jachmann modtaget med jubel og udnævnt til kontreadmiral. Men blokaden blev aldrig brudt, Flåden forblev herre i Østersøen.^{xix}

08 APR 23

Finn Wiberg-Jørgensen

ⁱ Bjørke, Svend, Kjær, Henning F og Gordon Norrie, J.W.; *Krigen 1864*, (Strubes forlag, København 1890) ss. 107ff.

ⁱⁱ Steensen, R. Steen, *Vore Panserskibe 1863-1943*, (Marinehistorisk Selskabs. Strubes Forlag, København 1968) pp. 142-170.

ⁱⁱⁱ Johs. Nielsen, *1864 – da verden gik af lave*. Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 102, (Odense Universitetsforlag 1987) pp. 277ff.

-
- iv Bjørke, Svend, et al.; *Krigen 1864*, p. 290.
- v Steensen, R Steen, *Vore panserskibe 1863-1943* (Marinehistorisk Selskab. Strubes Forlag, København 1968) ss 57ff.
- vi Steensen, R Steen, *Vore krydsere* (Marinehistorisk Selskab, Strubes Forlag, København 1971) ss. 36-49.
- vii [https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Arcona_\(1858\)](https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Arcona_(1858)). (24-1-2017).
- viii [https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Nymphe_\(1863\)](https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Nymphe_(1863)) (24-1-2017).
- ix [https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Grille_\(1857\)](https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Grille_(1857)) (24-1-2017).
- x [https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Loreley_\(1859\)](https://de.wikipedia.org/wiki/SMS_Loreley_(1859)) (7-4-2023)
- xi Bjørke, (1968) s. 391
- xii Barfod, Halfdan, *Vor Flaade i Fortid og Nutid*, bd. 2, (Nordiske Landes Bogforlag, 1942) s. 26.
- xiii Bjørke, Svend, et al.; *Krigen 1864*, p. 117.
- xiv Propst, Niels, i https://www.navalhistory.dk/Danish/Historien/1848_1864/Rugen1864.htm (8-4-2023)
- xv Barfod, s. 27.
- xvi Jachmanns rapport som bragt i Neuen Preußische Zeitung den 19. marts iflg. [https://de.wikipedia.org/wiki/Seegefecht_bei_Jasmund_\(1864\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Seegefecht_bei_Jasmund_(1864)) (7-4-2023)
- xvii Barfod, s. 28.
- xviii *ibid* og [https://de.wikipedia.org/wiki/Seegefecht_bei_Jasmund_\(1864\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Seegefecht_bei_Jasmund_(1864)) (7-4-2023)
- xix Barfod, s. 29.